

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Juridiska Institutionen

Uppsats för tillämpade studier på programmet för juris kandidatexamen

30 kurspoäng

Straffprocessrätt

Hösten 2010

Att bestämma påföljd för den unge lagöverträdaren – *en studie av påföljdsreglerna för ungdomar*

Författare: Josefine Karlsson

Handledare: Gösta Westerlund

Förord

Det är nu snart dags att avsluta mina drygt fyra år på Juristprogrammet vid Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet. Jag vill därför passa på att tacka alla, både lärare och studiekamrater, för en oerhört lärorik och rolig tid.

Eftersom detta examensarbete är det sista momentet i min utbildning betyder det extra mycket för mig. Jag vill därför tillägna min handledare, Gösta Westerlund, ett varmt tack för stöd, tips och inspiration. Din hjälp har varit guld värd i mitt arbete med denna uppsats!

Jag vill också tacka Per Renell och Annette Westerlund, som delat med sig av sina kunskaper och erfarenheter till mig.

Tack till er alla.

Göteborg i oktober 2010.

Josefine Karlsson

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att utreda på vilket sätt straffvärdebedömningen och straffmätningen ser annorlunda ut för unga lagöverträdare i förhållande till vuxna sådana, samt att klarlägga vilka påföljder som idag finns att tillgå för domstolarna vid valet av påföljd för en ung lagöverträdare. Ett annat syfte med uppsatsen har varit att visa hur de speciella ungdomsreglerna påverkar ett domslut i verkligheten. Jag har valt att genom studier av förarbeten, doktrin och rättsfall besvara de för uppsatsen valda frågeställningarna. Även två intervjuer har genomförts för att få fler synvinklar på ämnet.

När domstolen skall bestämma påföljd för en ung person som har gjort sig skyldig till brott skall rätten, precis som när en vuxen person begått ett brott, först bestämma straffvärdet av det aktuella brottet, i enlighet med 29 kap 1 § BrB. Vad gäller ungdomar kan det konstateras att 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB används som komplement till 29 kap 1 § BrB.

Enligt 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB skall rätten som förmildrande omständighet särskilt beakta att den unges bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga stått i samband med den brottsliga handlingen. Om så är fallet skall straffvärdet sänkas. Det är en förutsättning för att punkten skall kunna tillämpas att det finns ett orsakssamband mellan det brottsliga handlandet och bristen. Med bristande utveckling, erfarenhet och omdömesförmåga avses en avvikelse från vad som får anses normalt för med den tilltalade jämförbara personer.

Den 1 juli 2010 trädde en lagändring av 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB i kraft. Denna ändring innebar att det tidigare rekvisitet *uppenbart* togs bort ur lagtexten. Tidigare skulle således punkten tillämpas endast om den tilltalades uppenbart bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga kunde anses stå i samband med hans eller hennes handlande. Lagrådet anförde vid ändringen av 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB att detta skulle innebära en avsevärd utvidgning av tillämpligheten av bestämmelsen och ifrågasatte lämpligheten av detta. Regeringen menade dock att någon sådan utvidgning inte var avsedd. Däremot ansåg regeringen att utrymmet att beakta bristande utveckling, erfarenhet och omdömesförmåga skulle utvidgas *något*. Vad detta innebär återstår att se. Min slutliga uppfattning är att framtida praxis kommer att avgöra 29 kap 3 § 1 st 3 p:s tillämpningsområde.

Efter att straffvärdet har bestämts skall straffmätningen genomföras. För unga brottslingar är då 29 kap 7 § 1 st BrB av största betydelse. Det är av denna bestämmelse som den s k ungdomsreduktionen följer. Ungdomsreduktionen sker normalt genom att en viss procent av straffvärdet räknas bort beroende på ålder hos den tilltalade.

Eftersom 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB skall beaktas vid straffvärdebedömningen och 29 kap 7 § 1 st BrB vid straffmätningen, så är det viktigt att se på paragraferna var för sig. Domstolarna skall därför gå till väga så att frågan först ställs, om det finns skäl att reducera straffvärdet med hänsyn till den tilltalades bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga. När denna fråga har blivit besvarad, har domstolen kommit till det aktuella brottets straffvärde. Först då skall bestämmelsen i 29 kap 7 § 1 st BrB beaktas. Detta innebär att, i de fall föreskriften i 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB är tillämplig på en person under 21 år, en reduktion kommer göras först av straffvärdet och sedan av det straff som döms ut.

År 2007 genomfördes en ungdomspåföljdsreform och flera nya påföljder för unga lagöverträdare infördes. De nuvarande påföljderna speciellt utformade för ungdomar är; ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomstjänst som kombinationspåföljd till ungdomsvård och slutna ungdomsvård.

Det kända Hallandsåsmålet är fallet från verkligheten som jag studerat. Hovrättens dom i målet visar dels att det faktiskt händer att ungdomar som vid brottstillfället ännu inte har fyllt arton år, döms till fängelse, vilket får anses mycket ovanligt, dels att tio månaders åldersskillnad kan få oerhörda konsekvenser för både påföljdsval och längden av påföljd.

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	2
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	4
INLEDNING	6
1.1 Syfte och frågeställningar	6
1.2 Varför detta val av ämne?	7
1.3 Metod.....	7
1.4 Avgränsningar.....	7
1.5 Disposition	8
2 BAKGRUND	10
2.1 Grunden för särbehandling av ungdomar	10
2.2 Särskild lag om unga lagöverträdare – LUL.....	11
3 UNGDOMENS BETYDELSE VID BEDÖMNING AV STRAFFVÄRDE OCH STRAFFMÄTNING	12
3.1 Straffvärdebedömning specifikt för ungdomar	12
3.1.1 Grundläggande om straffvärdet	12
3.1.2 Betydelsen av bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga – 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB.....	13
3.1.2.1 Slopandet av rekvisitetet uppenbart	14
3.2 Straffmätning specifikt för ungdomar.....	17
3.2.1 Ålderns betydelse - 29 kap 7 § 1 st BrB.....	17
3.2.2 Straffmätningen av böter.....	18
3.2.3 Straffmätningen av fängelse	21
3.2.4 Hur länge skall man egentligen beakta den unges ålder?	23
3.3 Förhållandet mellan 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB och 29 kap 7 § 1 st BrB	24
4 PÅFÖLJDER SOM ÄR SÄRSKILT ANPASSADE FÖR UNGA LAGÖVERTRÄDARE - BESTÄMMELSERNA I 32 KAP BRB	26
4.1 Allmänt om syftet med de särskilda påföljderna för unga lagöverträdare	26
4.1.1 Domstolarnas påföljdsval – hur dömer domstolarna statistiskt sett?	27
4.1.2 Hur skall 32 kap BrB tillämpas i förhållande till 30 kap BrB och de s k ”vuxenpåföljderna”?	28
4.1.3 Ungdomspåföljdernas förhållande till varandra i stränghetshänseende	28
4.2 Ungdomsvård	29
4.2.1 Förutsättningar för utdömande av ungdomsvård.....	30
4.2.2 Två olika former av ungdomsvård.....	33
4.2.2.1 Ungdomsvård med ungdomskontrakt	33
4.2.2.2 Ungdomsvård med åtgärder enligt LVU	34
4.3 Ungdomstjänst.....	35
4.3.1 Ungdomstjänsten som påföljd	36
4.3.2 Förutsättningar för utdömande av ungdomstjänst	37
4.3.2.1 Hur skall antalet timmar ungdomstjänst bestämmas för olika typer av brott?	39
4.3.2.2 Betydelsen av brottslighetens art för tillämpningen av ungdomstjänst	41
4.3.3 Något som kan ses som ett problem med lagstiftningen om ungdomstjänst	42
4.4 Kombinationspåföljd vid ungdomsvård.....	42
4.5 Sluten ungdomsvård	43
4.5.1 Sluten ungdomsvård – en kort bakgrund.....	44
4.5.2 Tillämpningsområdet för sluten ungdomsvård	45
5.1 Omständigheterna i fallet.....	47
5.2 Tingsrättens val av påföljd	47
5.3 Hovrättens påföljdsval	49
5.4 Mina tankar om fallet.....	51

6 SLUTSATSER	53
6.1 Straffvärdebedömning och straffmätning	53
6.1.1 Straffvärde	53
6.1.2 Straffmätning	54
6.1.3 Sambandet mellan 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB och 29 kap 7 § 1 st BrB	54
6.2 Ungdomspåföljder	55
6.2.1 Ungdomsvård	55
6.2.2 Ungdomstjänst	55
6.2.3 Sluten ungdomsvård	56
6.3 Hallandsåsfallet	57
7 KÄLLFÖRTECKNING	58
7.1 Offentligt tryck	58
7.2 Litteratur	58
7.3 Tidskrifter	58
7.4 Riktlinjer och rapporter	58
7.5 Intervjuer	59
7.6 Rättsfall	59
7.7 Internet	59

Inledning

Brott som begås av barn och ungdomar väcker ofta starka känslor. I den allmänna och politiska debatten rubriceras ungdomsbrottsligheten återkommande som ett samhällsproblem.¹ Frågan om hur unga, som överträder de regler som gäller för den mänskliga samvaron, skall bemötas har diskuterats i alla tider.²

Även om det är vuxna som står bakom majoriteten av de registrerade brotten kan konstateras att ungdomar som grupp begår brott i hög utsträckning. Ungdomar utgör ca 21 procent av samtliga lagförda personer, men endast ca nio procent av den straffmyndiga befolkningen. Den officiella kriminalstatistiken visar inte att den brottslighet som ungdomar misstänks och lagförs för skulle ha ökat de senaste decennierna, vilket många och även jag kanske trodde var fallet. Det som är uppseendeväckande är dock att det skett en förskjutning mot fler misshandels- och hotbrott såväl i den grövre som i den mer vardagliga ungdomsbrottsligheten.³ Dessa funderingar leder mig till frågan hur vi egentligen i Sverige behandlar ungdomar som har begått brott.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att utreda på vilket sätt straffvärdebedömningen och straffmätningen ser annorlunda ut för unga lagöverträdare i förhållande till vuxna sådana.

Min uppsats syftar vidare till att klargöra vilka påföljder som idag finns att tillgå för domstolarna vid valet av påföljd för en ung lagöverträdare, detta framförallt för att skapa en större kunskap hos mig själv i ämnet.

Syftet med arbetet, och framförallt genom en beskrivning av fallet från Hallandsåsen, är också att visa hur de för uppsatsen aktuella frågeställningarna påverkar ett domslut i verkligheten.

För att uppnå dessa syften kommer följande frågeställningar att besvaras:

¹ BRÅ-rapport 2000:7, s 9.

² Borgeke och Månsson, *SvJT 2007*, s 181.

³ Borgeke och Månsson, *SvJT 2007*, s 181.

- Vad innebär 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB och 29 kap 7 § 1 st BrB och hur förhåller de sig till varandra?
- Vad innebär lagändringen av 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB, som trädde i kraft 1 juli 2010?
- Hur ser påföljdssystemet för ungdomar ut i Sverige idag?

1.2 Varför detta val av ämne?

Ungdomsbrottslighet har, som jag tidigare har nämnt, länge varit ett hett debatterat ämne som medför starka reaktioner i samhället. Flertalet fall där unga personer gjort sig skyldiga till grov brottslighet har senaste tiden synts till i media. Även hos mig har funderingar kring just ungdomar, som begår brott, uppstått. Jag tycker dessutom att ämnet är oerhört intressant av den anledningen att valet av påföljd för en ung lagöverträdare kan komma att påverka resten av den unges liv.

En önskad fördjupad kunskap i påföljdslära är självklart också skäl för mitt ämnesval.

1.3 Metod

Tillvägagångssättet för skapandet av denna uppsats har skett utifrån den klassiska juridiska metoden. Jag har valt att ta del av förarbeten, doktrin och domstolspraxis utifrån de aktuella frågeställningarna.

Jag har även genomfört två intervjuer för att få två praktikers, ett hovrättsråd och en juris licentiat i straffrätt, syn på ämnet och dess problematik.

1.4 Avgränsningar

Den följande utredningen är begränsad till att omfatta påföljdsbestämningen för unga lagöverträdare utifrån hur ämnet är reglerat i brottsbalken (1962:700) (BrB). Denna avgränsning innebär att uppsatsen inte omfattar studier av utländsk rätt och att lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare inte kommer att behandlas ingående.

Vid utredningen om hur straffvärdet skall beräknas för ett brott begånget av en ung person har jag valt att inte göra någon större beskrivning av begreppet straffvärde i sig. Denna avgränsning beror på en förväntan om att läsaren redan har kunskap i ämnet.

Jag har vidare valt att avgränsa utredningen om straffvärdebedömningen och straffmätningen till just 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB och 29 kap 7 § 1 st BrB. Övriga paragrafer som kan vara av betydelse för dessa bedömningar omnämns bara kort eller har helt uteslutits.

När jag behandlar påföljder som är särskilt anpassade för unga lagöverträdare har jag valt att inte beskriva ”vuxenpåföljderna”, d v s de vanliga påföljderna såsom fängelse, skyddstillsyn och villkorlig dom. Läsaren skall dock uppmärksammas om att även dessa påföljder kan vara tillämpliga för ungdomar och att även en ung lagöverträdare således kan dömas till fängelse om brottets straffvärde kräver detta och ingen annan tillräckligt ingripande påföljd finns att tillgå.

Jag har valt att inte närmare behandla bestämmelsen i 30 kap 5 § BrB. Enligt denna bestämmelse får rätten om den finner en person som inte har fyllt arton år skyldig till brott döma denne till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Om den skyldige är över arton år men ännu ej har fyllt 21 år får rätten döma till fängelse endast om det föreligger särskilda skäl. Paragrafen kommenteras endast när det är av betydelse för utredningen i övrigt.

1.5 Disposition

Uppsatsen är indelad i sex delar.

Detta första kapitel används främst till att beskriva uppsatsens problem och varför ämnet väckt mitt intresse, samt den använda metoden och de gjorda avgränsningarna.

Den andra delen består av en kort bakgrund till varför ungdomar skall behandlas annorlunda i jämförelse med vuxna lagöverträdare.

I kapitel nummer tre behandlas ungdomens betydelse vid bestämmande av straffvärde och straffmätning. Här diskuteras således betydelsen och 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB och 29 kap 7 § 1 st BrB och dessa paragrafers koppling till varandra.

Den fjärde delen av uppsatsen består av en redogörelse för de påföljder som domstolar-na idag har att tillgå vid dömandet av unga lagöverträdare. Även problematiken med val av påföljd för just ungdomar behandlas i detta kapitel.

Det femte kapitlet skiljer sig markant från de övriga. Här beskrivs nämligen ett rättsfall; mordet på Hallandsåsen.

Uppsatsen avslutas sedan med mina slutsatser.

2 Bakgrund

2.1 Grunden för särbehandling av ungdomar

Att unga lagöverträdare skall särbehandlas i förhållande till vuxna kan knappast ifrågasättas. Men vari ligger egentligen grunden till denna särbehandling?

Jo, man menar att unga människor befinner sig i utveckling från barndom till vuxenliv och därför inte kan förväntas ha full förståelse för andras intressen och för de grundläggande värden som finns i en samhällsordning. Nervsystemet lär vara fullt utväxt först vid ungefär 18 års ålder och det finns således en biologisk bakgrund till den myndighetsålder som valts.⁴

Unga människor har normalt inte hunnit utveckla förmågan till självkontroll och har därför svårare än vuxna att motstå grupstryck och att kontrollera aggressiva impulser. Ungdomar är dessutom normalt psykologiskt mer känsliga för bestraffning. Bestraffningen kan nämligen störa de ungas utvecklings- och inlärningsprocess. Det är viktigt att tänka på att det är genom behandling av barn och ungdomar som samhället har de ”bästa” möjligheterna att undvika att skapa karriärbrottslingar och socialt utslagna människor.⁵

Det är ofrånkomligt att många ungdomar kommer att begå dumheter, det är på något sätt en del av att testa gränser och frigöra sig från sina föräldrar. Om möjligheten att göra dumheter inte fanns, skulle vi heller inte få några vuxna människor som är utrustade med självförtroende och ansvarskänsla. Det finns därför anledning att se på ungdomars brottslighet med större tolerans.⁶

På grund av det ovan sagda behandlas ungdomar på ett speciellt sätt när de gjort sig skyldiga till brott. I brottsbalken särbehandlas den som begått brott före 21 års ålder. Har brottet begåtts innan den tilltalade har fyllt 18 år, är särbehandlingen särskilt påtaglig. Har brottet begåtts av den som inte har fyllt 15 år, får påföljd inte ådömas, 1:6 BrB.⁷

⁴ Jareborg och Zila, *Straffrättens påföljdslära*, s 147.

⁵ Jareborg och Zila, *Straffrättens påföljdslära*, s 147.

⁶ Jareborg och Zila, *Straffrättens påföljdslära*, s 148.

⁷ Jareborg och Zila, *Straffrättens påföljdslära*, s 147.

2.2 Särskild lag om unga lagöverträdare – LUL

När en person har fyllt femton år är denne, som tidigare nämnt, enligt svensk lag straffmyndig. Utöver påföljdssystemet i brottsbalken finns dessutom sedan år 1965 en särskild lag som gäller då unga personer misstänks för brott – lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL).

I LUL finns bland annat bestämmelser som anger hur polisens och åklagarens förundersökning skall handläggas, när ungdomar får häktas och vad som gäller vid rättegång. I LUL finns också bestämmelser som anger när åklagaren kan underlåta att väcka åtal. Generellt har åklagaren större möjlighet att frångå skyldigheten att väcka åtal mot ungdomar än mot vuxna. LUL gäller i första hand ungdomar i åldrarna 15-17 år. Vissa bestämmelser gäller dock även ungdomar i åldrarna 18-20 år.⁸

Jag har dock, som antytts under avsnitt 1.4, valt att inte mer ingående än detta behandla LUL. Det är dock viktigt att komma ihåg lagens existens.

⁸ BRÅ-rapport 2000:7, s 9.

3 Ungdomens betydelse vid bedömning av straffvärde och straffmätning

3.1 Straffvärdebedömning specifikt för ungdomar

För att domstolen skall kunna besluta om lämplig påföljd för en tilltalad måste först en straffvärdebedömning av brottet genomföras, d v s brottets straffvärde skall bestämmas. Man skulle kunna uttrycka det så att detta innebär att rätten utreder hur allvarlig en specifik händelse skall anses vara rent rättsligt.

3.1.1 Grundläggande om straffvärdet

Den grundläggande lagregeln rörande bestämmandet av straffvärdet finns i 29 kap 1 § BrB. Paragrafen lyder enligt följande.

29 kap 1 § BrB

Straff ska, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde.

Vid bedömningen av straffvärdet ska särskilt beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person.

Den första uppgiften för domstolen, när den skall bestämma påföljd för brott, är att inom ramen för den tillämpliga straffskalan bestämma det aktuella brottets eller de aktuella brotts konkreta straffvärde.⁹ Av intresse för denna uppsats då det gäller straffvärdebedömningen är framförallt 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB av betydelse. Efter det att brottets straffvärde har bestämts skall straffmätningen göras och påföljd bestämmas.

Jag vill uppmärksamma läsaren på att 29 kapitlet brottsbalken ändrades senast den 1 juli 2010. Ändringarna innebär att straffvärdet höjs generellt för allvarliga våldsbrott, genom att det vid bedömningen av straffvärdet särskilt skall beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp mot någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Försvårande och förmildrande omständigheter ges ett ökat genomslag vid straffvärdebedömningen av brott i allmänhet.¹⁰ I syfte att öka spännvidden vid straffvärdebedömningen av brott i

⁹ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 118.

¹⁰ www.westlaw.se, karnov, 2010-09-22, Olof Nyman

allmänhet slopas eller ändras kvalificerande rekvisit i bestämmelserna om försvårande och förmildrande omständigheter som särskilt skall beakta vid bedömningen.¹¹

3.1.2 Betydelsen av bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga – 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB

Som komplement till 29 kap 1 § BrB finns i 29 kap 3 § BrB ett antal förmildrande omständigheter som rätten skall ta hänsyn till när den bedömer straffvärdet av ett brott.¹² Av intresse för denna uppsats är, som sagt, den tredje punkten i första stycket. Denna punkt lyder sedan den 1 juli 2010 enligt följande.

29 kap 3 § 1 st 3 p BrB

Som förmildrande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet ska vid sidan av vad som är föreskrivet för vissa fall, särskilt beaktas om den tilltalades handlande stått i samband med hans eller hennes bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga.

Enligt denna punkt skall rätten som förmildrande omständighet särskilt beakta att den tilltalades handlande stått i samband med hans eller hennes bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga.¹³ Det är således en förutsättning för att punkten skall kunna tillämpas att det finns ett orsakssamband mellan det brottsliga handlandet och bristen.¹⁴ Med bristande utveckling, erfarenhet och omdömesförmåga avses en avvikelse från vad som får anses normalt för med den tilltalade jämförbara personer.¹⁵ Bristande utveckling förekommer främst hos yngre personer, men kan även förekomma hos vuxna.¹⁶ Punkten är alltså inte generellt tillämplig så snart yngre personer har begått brott.¹⁷ Bestämmelsen skall enligt förarbetena¹⁸, tillämpas med stor försiktighet, vilket också sker i domstolarna idag.¹⁹ Att en majoritet av dem som döms för brott säkerligen skulle kunna åberopa dåligt omdöme till sitt försvar, är ytterligare ett skäl till att tillämpa bestämmelsen med försiktighet.²⁰

¹¹ Prop 2009/10:147, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m m*, s 26.

¹² Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 156.

¹³ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 160.

¹⁴ www.westlaw.se, karnov, 2010-09-22, Olof Nyman, kommentar till 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB.

¹⁵ www.westlaw.se, karnov, 2010-09-22, Olof Nyman, kommentar till 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB.

¹⁶ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 160.

¹⁷ www.weslaw.se, karnov, 2010-09-22, Olof Nyman, kommentar till 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB.

¹⁸ Prop 1987/88:120, *Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m m)*, s 86.

¹⁹ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 160.

²⁰ Jareborg och Zila, *Straffrättens påföljdslära*, s 114.

Bestämmelsen borde ha särskild betydelse vid brott begångna av exceptionellt omogna ungdomar. Jareborg och Zila poängterar dock att så inte sker i praktiken.²¹ Det finns trots detta ett antal rättsfall där regleringen behandlats.

I **NJA 1995 s 106** sattes straffet lägre än föreskrivet för grovt narkotikabrott med hänsyn till den tilltalades bristande omdömesförmåga samt allvarliga och invalidiserande hälsotillstånd.²²

I rättsfallet **NJA 2000 s 314** behandlar HD den aktuella punkten och också dess förhållande till 29 kap 7 § BrB, som kommer att behandlas senare i denna uppsats, se avsnitt 3.3. Det aktuella fallet avsåg en 20-åring yngling som hade gjort sig skyldig till bl a olaga frihetsberövande, i ett uttalat syfte att visa att samhället inte fungerar. HD menar att det *endast är i vissa fall* som det kan finnas anledning att särskilt uppmärksamma om det föreligger ett sådant samband mellan den begångna brottsligheten och den tilltalades grad av mognad som kan påverka straffvärdebedömningen. I det aktuella fallet meddelade HD att det rättspsykiatriska utlåtande som inhämtats ger stöd för att brottsligheten som begåtts har samband med hans personlighetsmässiga mognad samt att brottsligheten är av det ovanligare slaget. HD valde därför att tillämpa bestämmelsen i 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB.

Som det får uppfattas var situationen i **NJA 2000 s 314** tämligen udda. Det framstår inte som svårförklarligt att HD i just det målet åberopade 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB, med tanke på den unges omogna inställning till samhällsregler. I allmänhet förhåller det sig så att domstolarna inte finner skäl att tillämpa lagbestämmelsen vid bedömningen av straffvärdet av brott som har begåtts av unga lagöverträdare. Det kan dock ifrågasättas om denna tämligen snäva rättstillämpning har fog för sig. Sannolikt förhåller det sig så att straffvärdet bör sättas lägre med stöd av 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB i fler fall än som faktiskt sker.²³

3.1.2.1 Sloandet av rekvisitet *uppenbart*

Skälet till att regeringen, som jag tidigare nämnde, valde att vidga utrymmet för domstolarna att beakta förmildrande omständigheter vid straffvärdebedömningen var att skapa mer nyansering i dömandet. Olika gärningar inom en och samma brottstyp skall, enligt regeringen, också bedömas olika strängt när det funnits försvårande eller förmildrande omständigheter i det enskilda fallet.²⁴

²¹ Jareborg och Zila, *Straffrättens påföljdslära*, s 149.

²² www.westlaw.se, karnov, 2010-09-22, Olof Nyman, kommentar till 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB.

²³ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 161.

²⁴ Prop 2009/10:147, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m m*, s 27.

Den tidigare lagstiftningen medförde att utrymmet att tillämpa bestämmelserna om försvårande och förmildrande omständigheter blev begränsat. Det förutsattes nämligen i flera fall att omständigheten skulle ha varit av kvalificerat slag för att den skulle beaktas.²⁵ De kvalificerande rekvisiten innebar att omständigheter som talade i skärpande eller mildrande riktning många gånger inte fick något eller endast litet genomslag vid straffvärdebedömningen. Detta rimmade dåligt med principen om att svårare brott skall bestraffas strängare än lindrigare brott även inom en viss brottstyp. Eftersom de närmare omständigheter vid enskilda brott kan skilja sig åt, ibland mycket, var detta inte tillfredsställande. Regeringen ansåg att straffvärdet måste kunna bedömas på ett mer nyanserat sätt med beaktande av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Detta gäller alla typer av brott.²⁶

I fråga om den, för uppsatsen aktuella, förmildrande omständigheten att den tilltalades handlande stått i samband med hans eller hennes bristande utveckling, erfarenhet och omdömesförmåga innebar lagändringen att ordet *uppenbart* slopades. Lagrådet anförde vid förslaget om denna ändring att detta skulle innebära en avsevärd utvidgning och ifrågasatte lämpligheten i det. Regeringen menar dock att någon sådan utvidgning inte är avsedd. Dock anser regeringen att utrymmet att beakta bristande utveckling, erfarenhet och omdömesförmåga utvidgas något.²⁷

Vad innebär denna lagändring för tillämpningen av 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB i framtiden? Innebörden av att det kvalificerande rekvisitet, *uppenbart*, har tagits bort ur lagtexten är att bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga skall beaktas även när bristen inte varit av kvalificerat slag. Bristen skall vidare verka i ytterligare mildrande riktning jämfört med när den tidigare förelegat med angiven styrka. Hur mycket straffvärdet bör reduceras beror på med vilken styrka den förmildrande omständigheten förelegat. Ju mer påtaglig styrkan varit, desto mer bör straffvärdet minskas. I undantagsfall kan omständigheterna ha förelegat med så starkt begränsad styrka att straffvärdet inte bör påverkas.²⁸

²⁵ Prop 2009/10:147, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m m*, s 27.

²⁶ Prop 2009/10:147, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m m*, s 27 f.

²⁷ Prop 2009/10:147, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m m*, s 30.

²⁸ Prop 2009/10:147, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m m*, s 44.

Det som jag dock vill att läsaren skall uppmärksamma är att det ovan sagda har regeringen uttryckt generellt om punkterna ett till tre i 29 kap 3 § BrB. Vad gäller specifikt om punkten 3 uttalar regeringen inga nyheter utan bekräftar endast redan gällande rätt, nämligen att punkten inte är generellt tillämplig så snart yngre personer har begått brott. Regeringen tillägger att ungdom i allmänhet med stöd av 29 kap 7 § BrB skall beaktas vid straffmätningen. Det krävs dock fortfarande att en ung lagöverträdarens utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga varit bristande jämfört med andra i samma ålder och att det funnits ett samband mellan denna brist och brottet, för att bestämmelsen skall kunna tillämpas.²⁹ Jag menar att det hade varit önskvärt med en utförligare och mer specifik beskrivning av hur regeringen anser att punkten, med dess nya lydelse, skall tillämpas.

Man skulle kunna tänka sig att lagstiftarens tanke med att ta bort ordet *uppenbart* var, såsom hovrättsrådet Per Renell uttryckte det, att uppmärksamma domstolarna mer på existensen av 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB. Domstolen vet nämligen att den tilltalades ungdom alltid kommer att beaktas via 29 kap 7 § BrB, men lagstiftaren vill få domstolarna att förstå att i vissa fall, då den tilltalade är ovanligt omogen, räcker inte en tillämpning av 29 kap 7 § BrB utan 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB måste tillämpas redan vid straffvärdebedömningen. Renell menar således att den nya lagstiftningen är en vink till domstolarna att ”fånga upp” fler inom 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB.³⁰

Frågan hur stor betydelse slopandet av ordet *uppenbart* i lagtexten kommer att få beror mycket på vilken tolkning domstolarna gör av just borttagandet av detta ord. Gör domstolen en extensiv tolkning skulle man kunna tänka sig att t ex alla ungdomar med diagnoser som ADHD, autism och Aspergers syndrom, faller inom 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB, under förutsättning att handlandet stått i samband med sjukdomen eller syndromet. Gör istället domstolarna en snäv tolkning av den nya lydelsen av bestämmelsen blir tillämpningen troligen så som före lagändringen, d v s att den tillämpas endast i extrema fall. Ett sådant fall skulle, enligt Anette Westerlund, juris licentiat, kunna vara en ungdom som lider av schizofreni och att denne inte tagit sin medicin.³¹

²⁹ Prop 2009/10:147, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m m*, s 45.

³⁰ Per Renell, hovrättsråd vid Hovrätten för Västra Sverige, intervju 2010-10-01.

³¹ Anette Westerlund, juris licentiat i straffrätt, intervju 2010-10-01.

Min uppfattning är att bestämmelsen troligen kommer få ett lite större tillämpningsutrymme, med hänsyn till de uttalanden som finns i förarbetena³² om att så bör ske. Jag tror dock att det finns en risk att domstolarna lever kvar i gamla vanor och tillämpar bestämmelsen med stor försiktighet då förarbetena till lagändringen inte ger några utförliga exempel på när en tillämpning skulle kunna ske.

Min slutsats av detta blir att frågan vilken inverkan sloandet av rekvisitet *uppenbart* kommer att få för tillämpningen av 29 kap 3 § 1st 3p BrB är oklar. Hur bestämmelsen kommer att tillämpas får således framtidens praxis avgöra.

3.2 Straffmätning specifikt för ungdomar

Efter att brottets straffvärde har beräknats av domstolen skall en straffmätning genomföras. Även här finns, som läsaren förmodligen redan har förstått, en bestämmelse som rör just ungdomar, nämligen 29 kap 7 § BrB. Jag har som framgår av avgränsningarna valt att behandla endast det första stycket i paragrafen då detta enligt mig är mest intressant.

3.2.1 Ålderns betydelse - 29 kap 7 § 1 st BrB

I 29 kap 7 § BrB finns en regel enligt vilken rätten vid straffmätningen skall beakta om den tilltalade, när han eller hon begick brottet, ännu inte hade fyllt 21 år. Bestämmelsen utgör ett led i en allmän politik att om möjligt hålla ungdomar utanför fängelserna, och om fängelse inte kan undvikas göra vistelsen där kortvarig.³³ Paragrafen har följande lydelse.

³² Prop 2009/10:147, *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m m*, s 30.

³³ Jareborg och Zila, *Straffrättens påföljdlära*, s 149.

29 kap 7 § 1 st BrB

Har någon begått brott innan han eller hon fyllt tjugoett år, ska hans eller hennes ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. Rätten får döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

För tillämpning krävs, till skillnad från vad som gäller enligt 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB, inte att gärningsmannens låga ålder på något sätt har påverkat hans eller hennes handlande.³⁴ Det är åldern i sig vid brottet som är avgörande och regeln innebär således att en ålder under 21 år vid brottstillfället rent allmänt skall leda till lägre straff än som normalt döms ut för motsvarande gärning.³⁵

Att straffmätningen bör påverkas av det förhållandet, att gärningsmannen ännu inte har fyllt 21 år vid brottet, torde vara oomtvistat. Däremot framstår det inte som helt klart på vilken grund detta sker. Bestämmelsen i 29 kap 7 § 1 st BrB skulle kunna motiveras med att straffrättsliga ingripanden i allmänhet drabbar unga personer hårdare än vuxna och att det av den anledningen finns skäl till en mildare bedömning.³⁶ Enligt Jareborg och Zila bör man, som tidigare nämnt, visa större tolerans mot ungdomar som begår brott. De menar att åtgärder som vidtas mot vuxna med anledning av brott kan vara direkt skadliga, eller i vart fall olämpliga, om de används mot unga.³⁷

3.2.2 Straffmätningen av böter

Penningböter, som i de allra flesta fallen bestäms genom föreläggande av ordningsbot, påverkas enligt praxis inte av det förhållandet att gärningsmannen var under 21 år när brottet begicks. Däremot påverkas antalet dagsböter av den tilltalades ungdom. Detta gäller i vart fall om den tilltalade begick brottet innan han eller hon har fyllt 18 år.³⁸

I syfte att stabilisera praxis utfärdande riksåklagaren år 2004 riktlinjer³⁹ vid bestämmandet av dagsböter för brott som begåtts av unga lagöverträdare. Riktlinjerna är i första hand tänkta att tillämpas av åklagare vid utfärdande av strafföreläggande men påverkar även domstolarnas påföljdsbestämning för brott begångna av unga.⁴⁰

³⁴ www.westlaw.se, karnov, 2010-09-22, Olof Nyman, kommentar till 29 kap 7 § 1 st.

³⁵ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 201 och Jareborg och Zila, *Straffrättens påföljdslära*, s 149.

³⁶ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 201.

³⁷ Jareborg & Zila, *Straffrättens påföljdslära*, s 149.

³⁸ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 202.

³⁹ Se Riksåklagarens PM 2004:1, daterad 15 oktober 2004.

⁴⁰ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 202 f.

Rent praktisk är riktlinjerna utformade på så sätt att ett visst dagsbötesstraff för vuxna lagöverträdare i en tabell kan översättas till det antal dagsböter som den unge bör ådömas. Det bör här påpekas att någon straffnedsättning, enligt riktlinjerna, inte skall göras om lagöverträdaren har fyllt arton år.⁴¹

Tabell 3.1⁴²

Vuxna	15-17 år
30 dagsböter	30 dagsböter
40 dagsböter	30 dagsböter
50 dagsböter	40 dagsböter
60 dagsböter	50 dagsböter
70 dagsböter	60 dagsböter
80 dagsböter	70 dagsböter
90 dagsböter	70 dagsböter
100 dagsböter	80 dagsböter
120 dagsböter	90 dagsböter
130 dagsböter	90 dagsböter
140 dagsböter	90 dagsböter
150 dagsböter	90 dagsböter

Sedan Riksåklagarens promemoria⁴³ antagits och också tillämpats under något år tog HD upp frågan om straffmätning av böter för ungdomar till prövning i rättsfallet **NJA 2005 s 878**.

En ung man hade vid femton respektive sexton års ålder gjort sig skyldig till tillgrepp av fortskaffningsmedel och tre fall av narkotikabrott. Tingsrätten bestämde påföljden till 40 dagsböter, något som hovrätten ändrade till 80 dagsböter. HD fann att det samlade straffvärdet av brotten ”om de begåtts av en vuxen person” motsvarade fängelse en månad. HD menade att det i förevarande fall stod klart att bestämmelsen i 29 kap 7 § 1 st BrB bör föranleda att påföljden bestäms till böter. HD uttrycker en förståelse för RÅ:s ståndpunkt att det i nu aktuella situationer kan finnas behov av att utnyttja bötesskalans övre del för att undvika inkonsekvenser i reaktionssystemet beträffande ungdomar. Rätten säger också att det får anses föreligga större utrymme för att tillämpa schabloner för ungdomsreduktionen vid bötespåföljd än vid fängelsepåföljd.

⁴¹ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 202 f.

⁴² Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 203.

⁴³ Riksåklagarens PM 2004:1, daterad 15 oktober 2004.

Vidare anser dock HD att en regel av det slag som RÅ förordat, som innebär en knytning till straffvärdet för motsvarande brott av en vuxen person, inte är helt oproblematisk. Enligt 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB skall, vilket jag tidigare nämnt, som förmildrande omständighet vid bedömningen av straffvärdet beaktas om den tilltalades handlande stått i samband med hans bristande utveckling, erfarenhet och omdömesförmåga. Om straffvärdet för en vuxen person är en månads fängelse kan motsvarande värde således vara lägre för en person som var mycket ung när brottet begicks. HD menar därför att en schabloniserad regel som tar sin utgångspunkt i straffvärdet för en vuxen kan behöva korrigeras med hänsyn till omogenhet och bristande erfarenhet som har samband med den tilltalades ålder. Ett starkare skäl mot en normalpåföljd om 100 dagsböter i de av RÅ angivna situationerna är, enligt HD, att en sådan påföljd måste bedömas i många fall innebära en straffskärpning i förhållande till de påföljder som hittills dömts ut. Efter detta resonemang avslutade HD med att fastställa hovrättens domslut, i fråga om påföljdsval.⁴⁴

Borgeke menar att även om inte HD dömde enligt vad som rekommenderas i riktlinjerna i **NJA 2005 s 878** finns det ändå skäl att i vart fall tills vidare hålla fast vid dessa.⁴⁵ HD:s dom visar även på ett tydligt samband mellan 29 kap 7 § 1 st BrB och 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB, vilket kommer att behandlas mer ingående lite längre fram i denna uppsats, se avsnitt 3.3.

En fråga som här bör diskuteras är den om inte en reduktion av dagsbotsstraffen borde ske även för dem som har fyllt arton år men ännu inte 21 år. Borgeke menar att en ordning, som innebär att man tillåter åldersreduktion av böter avseende de allra yngsta, d v s för dem som är femton till sjutton år gamla, men inte för dem som är i det övre ungdomsskiktet, leder till problem. Problemet ligger i att en åldersreduktion måste göras på fängelsenivån för alla som inte har fyllt 21 år när de begick ett brott. Borgeke menar därför att det vore bättre med en ordning som skulle tillåta föreskriften i 29 kap 7 § 1 st BrB slå igenom beträffande alla som har begått brott, som bör föranleda strängare straff än penningböter, när de var under 21 år.⁴⁶ Det skall dock nämnas att Borgeke konstaterar att RÅ:s promemoria torde ha fått genomslag i domstolarnas rättstillämpning och att

⁴⁴ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 204 f.

⁴⁵ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 205.

⁴⁶ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 205.

någon annan rekommendation knappast kan lämnas, än att den tills vidare bör tillämpas för att inte rättstillämpningen skall bli oenhetlig. En förhoppning kan dock vara att HD tar upp hela problematiken i något rättsfall och alltså ger anvisningar som täcker hela frågan om ungdomsreduktion.⁴⁷

Dagsbotens belopp bestäms i enlighet med Riksåklagarens riktlinjer 2007:2. Enligt dessa riktlinjer kan det i vissa fall finnas skäl att jämka dagsbotens belopp bl a för ungdomar.

HD har emellertid i **NJA 1996 s 195** intagit ståndpunkten att dagsbotens belopp normalt inte bör jämkas för ungdomar om de lever under sådana förhållanden som ungdomar gör i allmänhet, d v s utan inkomst eller förmögenhet och boende i föräldrahemmet.⁴⁸

3.2.3 Straffmätningen av fängelse

I förarbetena till bestämmelsen i 29 kap 7 § 1 st BrB ges inga riktlinjer för hur stor den s k ungdomsreduktionen bör vara. Det är dock givet att den bör vara olika för omyndiga och för myndiga brottslingar.⁴⁹

Jareborg och Zila har utvecklat en princip där straffnedsättning i enlighet med tabellen 3.2 nedan bör göras för den som var under 21 år när han eller hon begick brottet. Dessa riktlinjer är enligt Jareborg och Zila godtagbara, både av principiella skäl och med tanke på rådande praxis.⁵⁰

Tabell 3.2⁵¹

Ålder	Straffnedsättning	Ungefärlig
strafflängd		
15 år	75-85 procent	1/5
16 år	65-75 procent	1/4
17 år	55-65 procent	1/3
18 år	45-55 procent	1/2
19 år	30-40 procent	2/3

⁴⁷ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 206.

⁴⁸ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 206 f.

⁴⁹ Jareborg och Zila, *Straffrättens påföljdslära*, s 149.

⁵⁰ Jareborg och Zila, *Straffrättens påföljdslära*, s 150.

⁵¹ Jareborg och Zila, *Straffrättens påföljdslära*, s 150.

Det kan, enligt Borgeke, konstateras att domstolarna i stor utsträckning tillämpar denna modell för straffreducering av fängelse för ungdomar. Det är dock lika vanligt att man för tjugohåringar tillämpar kvoten 4/5, d v s reducerar straffet med runt 20 procent. Dessutom torde reduktionen bli större vid högre straffvärden än vid lägre.⁵²

En reduktion med hänsyn till gärningsmannens ålder bör dock inte göras så stegvis som den redovisade tabellen antyder. Åldersreduktionen bygger ju, i vart fall i väsentliga delar, på att unga personer mognar efter hand och att de först vid 21 års ålder bör åläggas ett fullt straffrättsligt ansvar. Det är då knappast rimligt att domstolarna i straffmättningsfrågor behandlar exempelvis den som just har fyllt sjutton år på samma sätt som de behandlar den som om bara några dagar skall fylla arton år. Istället för en trappstegsmodell bör därför en mera glidande skala användas.⁵³

HD har i rättsfallet **NJA 2000 s 421** behandlat frågan om straffmätningen av fängelse för unga lagöverträdare. Fallet rörde två artonåringar som gjort sig skyldiga till två fall av rån och två fall av förberedelse till rån. Det samlade straffvärdet av brotten bedömdes av HD motsvara fängelse tre år för den ene och fängelse två år tre månader för den andre. HD gjorde bl a följande uttalanden i domskälen.

Det är tydligt att straffnedsättning med stöd av 29 kap 7 § 1 st BrB normalt bör bli större för den som vid brottets begående var väsentligt yngre än 21 år än för den som nästan uppnått denna ålder och att det i princip bör bli fråga om allt större straffnedsättning ju yngre lagöverträdaren är. Det är emellertid inte bara åldern som bör vara avgörande för hur stor straffnedsättningen skall bli enligt 29 kap 7 § 1 st BrB. Vid långvariga fängelsestraff kan det ofta vara rimligt att nedsätta straffet mera än vid kortare frihetsstraff eller bötesstraff.⁵⁴

HD konstaterar vidare att en schematisk regel om en på levnadsåldern grundad procentuell straffnedsättning i förhållande till straffvärdet skulle behöva förses med så många undantag och förbehåll att den inte skulle tjäna till verklig vägledning. HD valde alltså att *inte* införa några exakta procentsatser för respektive ålder och i det aktuella fallet,

⁵² Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 207.

⁵³ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 209.

⁵⁴ Se även Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 208.

som rörde de två artonåringarna, ansåg HD att deras straff borde bestämmas till hälften av de tidigare angivna straffvärdena.⁵⁵

Borgeke menar att HD:s dom är välmotiverad och stämmer väl överens med tabellen (3.2) ovan även om vissa avrundningar sker. Slutsatsen blir således att Jareborg och Zilas utgångspunkter för straffmätning av fängelsestraff för ungdomar i allmänhet tillämpas av domstolarna.⁵⁶

I de fall den unge skall dömas till sluten ungdomsvård sker ytterligare en reduktion med en tredjedel med hänvisning till att det vid sluten ungdomsvård inte förekommer någon villkorlig frigivning. Rättsfall som styrker det nu sagda är förutom NJA 2000 s 421, bl a NJA 2002 s 489 och NJA 2003 s 313.

3.2.4 Hur länge skall man egentligen beakta den unges ålder?

Ibland har diskussionen kommit upp att man även efter 21 års ålder skall beakta den tilltalades unga ålder. Ett exempel på detta är vid tillämpningen av det tidigare förbudet mot att döma någon till livstids fängelse om den tilltalade inte har fyllt 21 år (idag finns maxstraff fängelse 14 år istället, se 29 kap 7 § 2 st BrB). Skulle man i en sådan situation låta förbudet mot livstidsstraff för unga personer påverka påföljdsbestämningen t ex på så sätt att man underlåter att döma till livstids fängelse, med hänvisning till den tilltalades ålder, för brott som någon har begått när han eller hon har fyllt 21 år men inte 22, eller till och med har uppnått eller strax kommer att uppnå 23 års ålder.⁵⁷

NJA 1995 s 48 är ett bra exempel på när frågan kom att aktualiseras. Målet, som också kallas Flinkfallet, rörde en ung man som dömdes för sju mord och tre mordförsök. Enligt tingsrätten borde, för personer som just passerat tjugootårsgränsen återhållsamhet iakttas vid övervägande av livstidsstraff. Tingsrätten bestämde också straffet till tidsbestämt fängelse i 14 år. I HD blev straffet dock livstids fängelse. HD argumenterade inte kring den tilltalades ålder överhuvudtaget.⁵⁸

⁵⁵ Se även Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 208.

⁵⁶ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 209.

⁵⁷ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 212.

⁵⁸ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 212.

Gränsen 21 år för tillämpningen av fängelse på maximalt 14 år bör, enligt Borgeke, tillämpas strikt. En annan ordning saknar stöd i lag och riskerar att ge upphov till en oenhetlig rättstillämpning.⁵⁹

Min slutsats av detta är att en ålder över 21 år aldrig skall beaktas vid straffmätningen i domstol.

3.3 Förhållandet mellan 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB och 29 kap 7 § 1 st BrB

Det är naturligt att uppmärksamma både 29 kap 3 § 1 st 3 p och 29 kap 7 § när en ung person gjort sig skyldig till brott. Men hur förhåller sig bestämmelserna egentligen till varandra? Av tidigare delar har läsaren kunnat förstå att den första bestämmelsen aktualiseras vid bestämmandet av straffvärdet och den senare vid straffmätningen. Jag vill därför påpeka vikten av att uppmärksamma bestämmelserna var för sig.

Enligt en artikel i Svensk Juristtidning 2006⁶⁰ rekommenderas att domstolarna skall gå till väga så att frågan först ställs, om det finns skäl att reducera straffvärdet med hänsyn till den tilltalades bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga. När denna fråga och även övriga frågor med anknytning till straffvärdeproblematiken har blivit besvarade, har domstolen kommit till det aktuella brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Vid straffmätningen skall sedan reduktion göras för den inverkan som den tilltalades ålder har enligt 29 kap 7 § BrB. Detta innebär att i de fall föreskriften i 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB är tillämplig på en person under 21 år, kommer en reduktion först att göras av straffvärdet och sedan av det straff som döms ut.⁶¹

Slutsatsen som jag själv drar av det detta samt det tidigare anförda i denna uppsats är att 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB tidigare har fått en ytterst liten betydelse. Domarna har varit medvetna om att den unge lagöverträdarens ungdom kommer att beaktas vid tillämpningen av 29 kap 7 § 1 st BrB och därför kanske lämnat 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB därhän. Detta tycker jag är otillfredsställande.

⁵⁹ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 212.

⁶⁰ Borgeke m fl, *SvJT 2006*, s 243-256.

⁶¹ Borgeke m fl, *SvJT 2006* s 248 och Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 161 f.

Slopandet av rekvisitet *uppenbart*, genom den senaste lagändringen, kan dock, enligt mig, eventuellt komma att ändra denna inställning hos domstolarna. Framtida praxis kommer således att avgöra hur 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB och 29 kap 7 § 1 st BrB kommer att samspela framöver. Kanske kommer en ”ungdomsreduktion” genomföras av både straffvärdet och straffmätningen allt oftare om något eller några år.

4 Påföljder som är särskilt anpassade för unga lagöverträdare - bestämmelserna i 32 kap BrB

4.1 Allmänt om syftet med de särskilda påföljderna för unga lagöverträdare

I 32 kap BrB har de bestämmelser samlats som gäller påföljder för unga lagöverträdare. Dessa regler trädde i kraft den 1 januari 2007. De påföljder som kommer att behandlas är ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomstjänst som kombinationspåföljd till ungdomsvård och till sist sluten ungdomsvård.

En central målsättning med regleringen är att ett barnperspektiv skall genomsyra alla de åtgärder från samhällets sida som rör barn. Detta innebär att vid alla åtgärder som rör barn, skall barnets bästa komma i främsta rummet. Därför skall ett barn som misstänks eller åtalas för eller har befunnits skyldigt till brott behandlas på ett sätt:

1. som främjar barnets känsla för värdighet och värde,
2. som stärker barnets respekt för andras mänskliga rättigheter och
3. som tar hänsyn till barnets ålder och önskvärdheten att främja att barnet återanpassas och tar en konstruktiv roll i samhället.

Vidare skall påföljdssystemet för barn och unga enligt FN:s barnkonvention vara inriktat på rehabilitering av den unge lagöverträdaren med anpassning till samhället som slutligt mål.⁶²

Mot denna bakgrund anges i propositionen⁶³ att det övergripande syftet med reformen, som skedde år 2007, är att utveckla påföljdssystemet för unga lagöverträdare så att det tydligare än enligt tidigare regler inriktas på att motverka fortsatt kriminalitet. En strävan är att påföljderna för unga skall beakta principerna om förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens, men också anpassas till den unges behov samt vara tydliga och pedagogiska.⁶⁴

Påföljdssystemet för unga lagöverträdare bygger även på principen att barn och ungdomar som har begått brott i första hand skall bli föremål för insatser inom socialtjänsten.⁶⁵ Beträffande denna grundläggande uppläggning av påföljdssystemet för unga, d v s

⁶² Prop 2005/06:165, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s 42.

⁶³ Prop 2005/06:165, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*.

⁶⁴ Prop 2005/06:165, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s 42.

⁶⁵ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 388.

att insatser inom socialtjänsten är det primära, uttalade regeringen bl a följande i propositionen.

*Gällande ordning innebär att det är brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde som skall utgöra grunden för påföljdsbestämningen. Straffrättsliga principer om bl a förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens tillmäts avgörande betydelse. För att motverka återfall i brott anses det dock inte vara tillräckligt att fokusera på de brottsliga gärningarna som sådana, utan hela gärningsmannens situation måste beaktas. Denna tanke bör vara särskilt framträdande när det gäller behandlingen av unga lagöverträdare. En utgångspunkt är att rätt vård och behandling är bättre ägnade att motverka att den unge fortsätter att begå brott än samhällsreaktioner som har straffvärdet som enda grund.*⁶⁶

Det är ett viktigt inslag i reformen att tillämpningen av böter för unga lagöverträdare skall minska. Det framhålls visserligen i motiven⁶⁷ att bötesstraffet som sådant är väl förenligt med de straffrättsliga kraven på förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens. Men nackdelen med böter är, framhålls det, bl a att böterna antingen kan leda till skuldsättning, med de negativa följder en sådan kan få, eller betalas av anhöriga och därmed får minskad betydelse som en reaktion på den unges brott. Som en del i ett system som syftar till rehabilitering och tillrättaförande i samhället passar därför bötesstraffet dåligt, särskilt om det rör sig om högre böter.⁶⁸

En annan viktig tanke med den nya lagstiftningen är att tillämpningen av i vart fall korta fängelsestraff för unga skall minska. Det är också en ambition att genom reformen minska bruket av *sluten* ungdomsvård. Istället för frihetsberövande påföljder skall ungdomsvård eller ungdomstjänst komma i fråga i första hand. Reglerna i 32 kap BrB beträffande ungdomsvård och ungdomstjänst skall tillämpas på den som var under 21 år vid domstillfället.⁶⁹

4.1.1 Domstolarnas påföljdsval – hur dömer domstolarna statistiskt sett?

De vanligaste påföljderna för ungdomar är dagsböter och överlämnande till vård inom socialtjänsten, vilket idag har ersatts med påföljden ungdomsvård. I drygt hälften av alla ungdomsmål under perioden 1980-1998 dömdes den unge till dagsböter. I omkring

⁶⁶ Prop 2005/06:165, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s 43.

⁶⁷ Prop 2005/06:165, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s 47 f.

⁶⁸ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 388.

⁶⁹ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 389.

en tredjedel av ungdomsmålen beslutas om överlämnande till vård inom socialtjänsten (ungdomsvård).⁷⁰

Fängelsestraff är mycket ovanligt. Endast i omkring 0,7 procent av alla ungdomsmål i domstol beslutas om fängelsepåföljd.⁷¹

4.1.2 Hur skall 32 kap BrB tillämpas i förhållande till 30 kap BrB och de s k "vuxenpåföljderna"?

Bestämmelserna i 30 kap BrB är bara i mindre utsträckning tillämpliga när fråga är om att döma ut en ungdomspåföljd. Självfallet gäller dock den grundläggande regeln i 30 kap 4 § BrB angående bl a humanitetsprincipen och vilka skäl som får användas för fängelse och föreskriften i 30 kap 6 § BrB om överlämnande till rättspsykiatrisk vård och om fängelseförbud även unga lagöverträdare. Regeln i 30 kap 5 § BrB som innebär att det skall krävas synnerliga skäl för att den som var under arton år vid brottet skall få dömas till fängelse och särskilda skäl för att fängelse skall få tillämpas för den som är mellan arton och 21 år vid brottet, tar ju direkt sikte på unga tilltalade. I 30 kap 5 § BrB finns dessutom en hänvisning till reglerna i 32 kap 5 § BrB om sluten ungdomsvård. Men i övrigt står reglerna i 32 kap BrB i huvudsak på egna ben när det gäller påföljdsvalet.⁷²

4.1.3 Ungdomspåföljdernas förhållande till varandra i stränghets-hänseende

Att grundläggande regler i 30 kap BrB, så som 30 kap 1 § BrB och 30 kap 3 § BrB, inte gäller för ungdomspåföljderna innebär vissa svårigheter vid påföljdsbestämningen. Inte minst gäller detta beträffande frågan, hur man bör se på ungdomspåföljdernas inbördes stränghet. Problem uppstår i och med detta och att det enligt propositionen skall vara en strävan vid tillämpningen av påföljdssystemet för unga att ta i beaktande principerna om förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens. Särskilt blir en tanke om att det skall råda proportionalitet mellan brottet och det straffrättsliga ingripandet svår att tillgodose i ett påföljdssystem, som i första hand skall vila på individualpreventiv grund, vilket påföljdssystemet för unga gör. För att i någon mån kunna beakta kravet på proportionalitet

⁷⁰ BRÅ-rapport 2000:7, s 24.

⁷¹ BRÅ-rapport 2000:7, s 25.

⁷² Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 389.

mellan brottsligheten och påföljden bör domstolarna ha någon uppfattning om hur olika påföljder för unga förhåller sig till varandra i stränghetshänseende.⁷³

Enligt Borgeke förhåller sig det på följande sätt: Dagsböter som är lägre än 60 till antalet är för ungdomar lindrigare än övriga påföljder, dock med undantag för penningböter som generellt är den allra lindrigaste påföljden även för ungdomar. Nästa påföljd i svårighetsgrad är ungdomstjänst. Kan ungdomstjänst inte tillämpas på grund av brottslighetens svårhet eller med hänsyn till att samtycke från den tilltalades sida saknas får ”vanliga” påföljder tillämpas. Detta innebär, enligt Borgeke, i första hand villkorlig dom och därefter skyddstillsyn. Om skyddstillsyn inte skulle räcka med hänsyn till brottsligheten i fråga, kan villkorlig dom eller skyddstillsyn, i nu nämnd ordning, förenas med samhällstjänst. Är detta inte möjligt blir den påföljd som återstår skyddstillsyn med fängelse enligt 28 kap 3 § BrB eller ett rent fängelsestraff. Beträffande den yngsta gruppen (15-18 år) skall normalt sett ett rent fängelsestraff ersättas med sluten ungdomsvård.⁷⁴

I denna rangordning har inte ungdomsvården fogats in. Detta har att göra med att den påföljden kan utformas på så skiftande sätt att den kan komma ifråga längs hela straffmättningsvärdeskalan utom på de lägsta nivåerna, när penningböter döms ut för ordningsförseelser och på de högsta nivåerna, när fängelse eller sluten ungdomsvård är ofrånkomliga påföljder.⁷⁵

En närmare beskrivning av respektive ungdomspåföljd följer nu.

4.2 Ungdomsvård

Påföljden ungdomsvård ersatte den 1 januari 2007 den tidigare påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten. Den nya bestämmelsen i 32 kap 1 § BrB har följande lydelse.⁷⁶

⁷³ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 390.

⁷⁴ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 390.

⁷⁵ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 391.

⁷⁶ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 392.

32 kap 1 § BrB

Den som är under tjugooett år och som begått brott får dömas till ungdomsvård om han eller hon har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:453) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och sådan vård eller åtgärd kan beredas den unge. Vården och åtgärderna skall syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt.

Ungdomsvård får utdömas endast om socialtjänstens planerade åtgärder, i förekommande fall i förening med ungdomstjänst eller böter, kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet.

Skall åtgärderna vidtas med stöd av socialtjänstlagen, skall rätten meddela föreskrift om att den unge skall följa det ungdomskontrakt som upprättats av socialnämnden. Innehållet av kontraktet skall framgå av domen.

Skall åtgärderna vidtas med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, skall den vårdplan som upprättats av socialnämnden fogas till domen.

Om skada på egendom uppkommit genom brottet och det bedöms vara ägnat att främja den unges anpassning i samhället, får rätten, i samband med att den dömer till ungdomsvård, föreskriva att den unge på tid och sätt som anges i domen skall biträda den skadelidande med visst arbete, som syftar till att avhjälpa eller begränsa skadan eller som annars i belysning av brottets och skadans art framstår som lämpligt. Sådan föreskrift får meddelas endast med den skadelidandes samtycke.

4.2.1 Förutsättningar för utdömande av ungdomsvård

En första förutsättning som gäller för att rätten skall få döma till ungdomsvård är att den tilltalade ännu inte har fyllt 21 år. Mera allmänt torde dock gälla att utrymmet för tillämpning av ungdomsvård är mindre för dem som är i åldrarna arton till 21 år än det är för dem som ännu inte har fyllt arton år. Detta har bl a att göra med att det beträffande dem som har fyllt arton år finns ett betydligt större utrymme för användandet av andra påföljder, exempelvis skyddstillsyn.⁷⁷

Enligt lagtexten krävs att den unge, för att kunna dömas till ungdomsvård, har ett *särskilt behov* av

1. vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:453) eller
2. lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

Ungdomsvård skall därför reserveras för dem beträffande vilka man kan konstatera ett behov av mera ingripande åtgärder. I denna del innebär lagstiftningen en förändring. Tidigare använde man den påföljd som motsvarar ungdomsvården – överlämnande till vård inom socialtjänsten - även i fall då vårdbehovet bedömdes som mindre uttalat. Finns det inte något särskilt behov av vård kan alternativet många gånger vara ung-

⁷⁷ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 394.

domstjänst. Inom ramen för den påföljden förekommer nämligen att vård- och behandlingsinsatser företas i mindre skala.⁷⁸

Det är socialnämnden som gör en prövning av den unges behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen eller LVU. Nämnden skall då se till den unges hela livssituation. Det faktum att den unge gjort sig skyldig till brott utgör givetvis en stark indikation på en ogynnsam utveckling hos honom eller henne. Denna förstärks naturligtvis om den unge tidigare har begått brott.⁷⁹

Innebörden av det nu sagda är att risken för fortsatt brottslighet bör lyftas fram vid bedömningen av om ungdomsvård skall väljas som påföljd. Att det kan vara besvärligt att göra en bedömning av risken för fortsatt brottslighet stod emellertid klart för lagstiftaren, som utvecklade denna fråga i propositionen⁸⁰ enligt nedan.

Regeringen anser i likhet med utredningen att risken för fortsatt brottslighet bör lyftas fram vid tillämpningen av påföljden. Som flera remissinstanser pekat på bör det dock undvikas att detta sker på ett sätt som medför en konkret riskbedömning i varje enskilt fall. Detta beror på att det är förenat med stora svårigheter att göra sådana bedömningar på individnivå. Det får inte heller bli fråga om att utesluta en ung person med ett särskilt behov av vård eller andra åtgärder från påföljden i de fall en risk för fortsatt brottslighet inte kan befaras. Socialtjänstens uppgift är som nämns att se till den unges hela livssituation och behov av insatser för social anpassning, varvid principen om barnets bästa skall beaktas. Som tidigare konstaterats syftar påföljden till att genom vård och andra åtgärder återföra den unge till ett socialt välfungerande liv. Vården och åtgärderna bör därför syfta till att motverka en ogynnsam utveckling.⁸¹

Borgeke menar att det naturligtvis inte är lätt att bli klok på vad lagstiftaren menat med detta motivuttalande. Samtidigt som risken för fortsatt brottslighet skall lyftas fram skall reglerna inte förstås så, att den som inte riskerar att återfalla utesluts från ungdomsvård. Ett rimligt antagande är, enligt Borgeke, att det som enligt lagstiftaren bör stå i fokus är

⁷⁸ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 394 f.

⁷⁹ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 395.

⁸⁰ Prop 2005/06:165, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*.

⁸¹ Prop 2005/06:165, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s 56.

att den unge inte skall begå ytterligare brott samt att både påföljdsvalet och innehållet i påföljden i det enskilda fallet skall vara ägnat att leda till detta mål.⁸²

Domstolen måste, vid bedömningen av om ungdomsvård är en tillräckligt ingripande påföljd, jämföra den vård som planeras för den unge med det krav på ingripande som föranleds av brottslighetens straffvärde och art och den unges eventuellt tidigare brottslighet. Att det skall finnas en jämvikt mellan brottsligheten och den unges eventuella tidigare brottslighet å ena sidan och samhällets reaktion å andra innebär enligt propositionen att om de planerade insatserna är begränsade bör ungdomsvård ådömas endast vid brottslighet av förhållandevis lindrigt slag. Är det istället tänkt att den unge skall placeras i t ex familjehem eller i ett hem för vård eller boende kan ungdomsvård komma i fråga även vid allvarigare eller mer omfattande brottslighet. Ju yngre den tilltalade är desto större är självfallet utrymmet för ungdomsvård som påföljd även vid allvarlig brottslighet.⁸³

Något som är anmärkningsvärt är att det straffrättsliga systemet avseende lagöverträdare under 21 år, och då särskilt det som gäller dem som är under arton år, i betydande utsträckning bygger på det system som finns för ingripande mot och omhändertagande av ungdomar i allmänhet. Den som döms till ungdomsvård kan således bli föremål för precis samma vård som den som, utan att ha begått något brott, bedöms ha behov av vården. Det är därför tydligt att regelsystemet i vissa fall kan leda till resultat som framstår som svårförklarliga. Det har funnits och finns fortfarande skäl att överväga ett system som istället innebär att reaktionerna mot brott utformas på ett annat sätt än enligt socialtjänstlagen och LVU och som administreras av andra organ.⁸⁴

Även om domstolen, vid avgörandet av påföljdsfrågan när det rör sig om unga lagöverträdare, är starkt beroende av de bedömningar som socialnämnden gör beträffande den unges behov av vård eller andra åtgärder är det rätten som självständigt har avgörandet i sin hand. Domstolen skall alltså göra en fristående bedömning och kan, om den finner det påkallat, begära in ytterligare utredning.⁸⁵

⁸² Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 395.

⁸³ Prop 2005/06:165, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s 58. Se även Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 396.

⁸⁴ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 393.

⁸⁵ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 393 f.

4.2.2 Två olika former av ungdomsvård

När domstolen väljer påföljden ungdomsvård kan denna utformas på två olika sätt vilket framkommer av de två följande avsnitten.

4.2.2.1 Ungdomsvård med ungdomskontrakt

Enligt 11 § LUL skall åklagaren i fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han eller hon har fyllt arton år normalt inhämta yttrande från socialnämnden innan beslut fattas i åtalsfrågan. En förutsättning för inhämtande av yttrande är dock att den unge har erkänt brottet eller det annars finns skälig misstanke om att han eller hon begått det. Det krävs också att brottet inte är ringa.⁸⁶

Ett yttrande enligt 11 § LUL skall innehålla en redogörelse över vilka åtgärder som socialnämnden tidigare vidtagit ifråga om den unge men också vilka åtgärder de avser att vidta i syfte att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt. Regleringen innebär att om de åtgärder som planeras för den dömda skall ske med stöd av socialtjänstlagen skall ett ungdomskontrakt upprättas mellan socialtjänsten och den unge. Syftet med detta är huvudsakligen av pedagogisk natur. Om domstolen dömer till ungdomsvård med ett ungdomskontrakt skall kontraktet bifogas domen.⁸⁷

Eftersom de åtgärder som vidtas med stöd av socialtjänstlagen bygger på frivillighet måste den unges samtycke föreligga. En fråga av intresse är självfallet vilket resultatet blir om den unge inte lämnar sitt samtycke till ungdomsvård. Vid motsvarigheten på ”vuxensidan”, d v s kontraktsvård, är läget det att om samtycke inte lämnas återstår det sällan något annat för rätten än att döma till fängelse. Vid ungdomsvård är situationen en annan. Ungdomsvården är i stränghetshänseende inte placerad på samma sätt som skyddstillsyn med kontraktsvård utan kan tillämpas som alternativ till böter och till samtliga påföljder på vad som brukar kallas fängelsenivå, d v s villkorlig dom, skyddstillsyn, sluten ungdomsvård och fängelse. I praktiken torde detta innebära att ungdomsvården oftast påföljdmässigt är ett alternativ till böter, villkorlig dom och skyddstillsyn.

⁸⁶ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 398.

⁸⁷ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 398 f.

Ett nekat samtycke torde därför många gånger resultera i att domstolen istället får döma till böter, villkorlig dom eller till skyddstillsyn, men mera sällan till slutet ungdomsvård eller ett rent fängelsestraff med hänsyn till de restriktioner som ifråga om unga lagöverträdare gäller för tillämpningen av frihetsberövande påföljder. Någon gång kanske också ungdomstjänst kan vara ett alternativ, men även den påföljden kräver samtycke och dessutom att den unge är lämplig för sådan tjänst.⁸⁸

Den konstruktionen som i nu aktuellt hänseende har valts ifråga om ungdomsvården kan riskera att leda till att unga lagöverträdare i många fall själva kan välja om de vill undergå en straffrättslig påföljd med ett verkställighetsinnehåll (ungdomsvård eller ungdomstjänst) eller inte (villkorlig dom). Jag, liksom Borgeke, menar att det måste ifrågasättas om denna ordning är lämplig.⁸⁹

4.2.2.2 Ungdomsvård med åtgärder enligt LVU

När det är fråga om ungdomsvård där åtgärderna skall vidtas tvångsvis med stöd av LVU blir det inte aktuellt med något ungdomskontrakt. I stället bör det av domstolens dom framgå att domstolen vid valet av lämplig påföljd har beaktat att den unge är eller förväntas bli föremål för åtgärder enligt LVU. Socialnämnden skall i sitt yttrande till domstolen i enlighet med 11 § LUL bifoga en vårdplan för den unge. Denna vårdplan skall bifogas domen, dock utan att domstolen meddelar föreskrifter i anslutning till denna. Vad domstolen gör är alltså att den dömer till ungdomsvård ”rätt och slätt”, bifogar vårdplanen och i sina domskäl motiverar varför den aktuella vården är den påföljd som bör väljas.⁹⁰

Om ungdomsvården skall ske med stöd av LVU kan den i många fall tillämpas vid svårare brottslighet än vad som kan ske vid ungdomsvård med stöd av socialtjänstlagen. Det är dock oklart hur långt påföljden sträcker sig i straffvärdehänseende. Regeringen har nämligen inte uttalat detta i propositionen. Det som dock torde stå klart är emellertid att ungdomsvård måste kunna tillämpas om straffmättningsvärdet inte överstiger fängelse i ett år. Möjligen är det en förutsättning härför att ungdomsvården i det högre skiktet kombineras med ungdomstjänst. Det kan tilläggas redan här att kombinationen med

⁸⁸ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 399.

⁸⁹ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 400.

⁹⁰ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 400.

ungdomstjänst torde göra området för ungdomsvård större, särskilt i de fall brottslighetens art annars hade uteslutit ungdomsvård.⁹¹

En fråga som kan uppstå på grund av den nya lagstiftningen är hur domstolen skall ställa sig till förslag till vårdplaner som är alldeles för omfattande med hänsyn till kravet på straffrättsligt ingripande. En lite uppseendeväckande åsikt hos Borgeke och Månsson är i denna fråga att de anser att utgångspunkten måste vara att den unge är i behov av den föreslagna vården och att domstolen får acceptera den form av vård som valts av socialtjänsten. Detta gäller även om man i en sådan situation får konstatera att endast en del av ”påföljden” avser den aktuella brottsligheten.⁹²

4.3 Ungdomstjänst

Före den 1 januari 2007 kunde domstolen vid överlämnande till vård inom socialtjänsten förena denna påföljd med en särskild föreskrift om den tilltalade skulle utföra ungdomstjänst i lägst 20 och högst 100 timmar. Ungdomspåföljdsreformen år 2007 innebar bl a att ungdomstjänst blev en ”egen” påföljd och att det maximala antalet timmar ungdomstjänst som kan dömas ut ökades till 150.⁹³

Reglerna om ungdomstjänst finns nu i 32 kap 2 § BrB, som har följande lydelse.

32 kap 2 § BrB

Den som är under tjugott år och som begått brott får dömas till ungdomstjänst om den unge samtycker till det och påföljden är lämplig med hänsyn till hans eller hennes person och övriga omständigheter. Den som döms till ungdomstjänst skall åläggas att utföra oavlönat arbete och delta i annan särskilt anordnad verksamhet i lägst tjugو och högst ett-hundrafemtio timmar.

Den som är över arton år får dömas till ungdomstjänst endast om det finns särskilda skäl för det.

Rätten får döma till ungdomstjänst om påföljden kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och den unges tidigare brottslighet och det inte finns skäl att döma till ungdomsvård. I valet mellan ungdomstjänst och böter skall ungdomstjänst väljas om den påföljden inte är alltför ingripande.

⁹¹ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 400 f.

⁹² Borgeke och Månsson, *SvJT 2007*, s 199.

⁹³ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 401.

4.3.1 Ungdomstjänsten som påföljd

Ett övergripande mål med ungdomspåföljdsreformen var, vid sidan av det som syftar till att motverka fortsatt kriminalitet bland ungdomar, att minska bruket av frihetsberövande påföljder för unga. För dem som inte har ett särskilt vårdbehov menade man att ungdomstjänst skulle kunna vara ett alternativ och alltså fylla behovet av en påföljd som är väl anpassad för ungdomar och som ger en direkt och tydlig konsekvens av brottet eller brotten. Regeringen utvecklade i propositionen sin syn på behovet av ungdomstjänst om påföljd på följande vis.⁹⁴

Det är tydligt för den unge att det oavlönade arbetet är en reaktion på brott. Vidare finns det ett pedagogiskt värde i att den unge får gottgöra brottet genom arbete. Verkställigheten av ungdomstjänsten torde också upplevas som meningsfull, även om detta till stor del beror på arbetsuppgifternas art. Genom ungdomstjänst ges också den unge vanligen tillfälle att skaffa sig erfarenheter av arbete tillsammans med människor som inte ingår i hans eller hennes vanliga umgängeskrets.⁹⁵

Ungdomstjänsten består av oavlönat arbete och annan särskilt anordnad verksamhet. Det oavlönade arbetets omfattning skall, som tidigare har påpekats, bestämmas av rätten inom ramen 20 – 150 timmar. Annan särskilt anordnad verksamhet kan vara olika typer av program eller utbildning, som utformas av den enskilda kommunen. Enligt regeringens mening är det lämpligt att det i ungdomstjänsten ingår moment som innebär att socialtjänsten klargör villkoren för ungdomstjänsten för den unge samt ger honom eller henne möjlighet att reflektera över sin livssituation och diskutera de brott som han eller hon har begått.⁹⁶

Ambitionen är att de uppgifter som den unge skall utföra skall vara meningsfulla och inte ses endast som en bestraffning. Typiskt sett bör ideella föreningar, trossamfund och andra liknande verksamheter som inte har kommersiella syften komma ifråga som anordnare av ungdomstjänst. Företag inom näringslivet är dock inte uteslutna. Brottslighetens karaktär skall beaktas vid placeringen av de dömda. Restriktivitet bör iakttas när

⁹⁴ Prop 2005/2006:165, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s 64.

⁹⁵ Prop 2005/2006:165, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s 64.

⁹⁶ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 403.

det gäller placering inom verksamheter som avser vård eller omsorg, särskilt om barn eller gamla.⁹⁷

För genomförandet av ungdomstjänsten skall socialtjänsten i varje enskilt fall göra en arbetsplan som är strukturerad och som är anpassad till den unges individuella förhållanden.⁹⁸

4.3.2 Förutsättningar för utdömande av ungdomstjänst

En förutsättning som gäller för att rätten skall få döma till ungdomstjänst är, på motsvarande sätt som vid ungdomsvård, att den tilltalade ännu inte har fyllt 21 år. I fråga om åldergränsen gäller dessutom att ungdomstjänst är tänkt att tillämpas med restriktivitet beträffande dem som har fyllt arton år. Den huvudsakliga målgruppen är således lagöverträdare i åldrarna femton, sexton och sjutton år. De fall i vilka ungdomstjänst bör kunna tillämpas på den som har fyllt arton år är främst sådana, där den unge har begått brottet eller brotten före arton års ålder men lagförs kort efter det att han eller hon har passerat artonårsgränsen.⁹⁹

Ett annat villkor för att ungdomstjänst skall få tillämpas är att den unge samtycker till att bli dömd till ungdomstjänst. Samtycket skall föregås av information till den unge om vad ungdomstjänst innebär. Vidare gäller att den unge måste bedömas lämpad att utföra ungdomstjänst. Lämpligheten får provas med hänsyn till det yttrande enligt 11 § LUL som i de flesta fallen skall inhämtas och då redan av åklagaren. Yttrandet skall bl a innehålla uppgifter om den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt. Sådana omständigheter är normalt av stor betydelse vid prövningen av lämpligheten för ungdomstjänst. Något absolut krav på att ett yttrande skall föreligga för att domstolen skall döma till ungdomstjänst har dock inte ställts upp.¹⁰⁰

Ungdomstjänst är enligt propositionen inte lämplig som påföljd om den unges personliga förhållanden är sådana att det framstår som ”mindre troligt” att han eller hon kom-

⁹⁷ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 403.

⁹⁸ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 403.

⁹⁹ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 404.

¹⁰⁰ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 404.

mer att kunna fullgöra ungdomstjänsten. Eventuella missbruksproblem måste beaktas, liksom om omständigheterna talar för att den unge inte kommer att kunna verkställa påföljden inom rimlig tid. Domstolen skall göra en bedömning i varje enskilt fall. Med tanke på de svårigheter som föreligger när det gäller att göra prognoser beträffande olika personers framtida beteende finns det skäl att inte ställa kraven på bedömd lämplighet särskilt högt.¹⁰¹

Enligt lagtexten i 32 kap 2 § 3 st BrB får rätten döma till ungdomstjänst om påföljden kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och den unges tidigare brottslighet och det inte finns skäl att döma till ungdomsvård. Vidare gäller att i valet mellan ungdomstjänst och böter skall ungdomstjänst väljas om den påföljden inte är alltför ingripande.¹⁰²

Att ungdomstjänsten har företräde framför böter, om ungdomstjänst inte skulle vara alltför ingripande, har att göra med lagstiftarens grundläggande åsikt att böter inte är en lämplig påföljd för unga, vilket jag nämnde tidigare. Regeringen har i propositionen angett att ungdomstjänst normalt bör komma i fråga endast när alternativet är ett bötesstraff på minst 60 dagsböter. Detta innebär att ungdomstjänst i regel blir en alltför ingripande påföljd om alternativet är bötesstraff på 55 dagsböter eller därunder. Detta innebär också att om brottsligheten bör föranleda penningböter är ungdomstjänst aldrig en aktuell påföljd.¹⁰³

När är ungdomstjänst inte en tillräckligt ingripande påföljd, d v s var går den övre gränsen för tillämpning av ungdomstjänst? Regeringen kom i denna fråga fram till att det är lämpligast att ungdomstjänst, med beaktande av bl a 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB, inte kommer ifråga för brottslighet med ett straffvärde som överstiger ett år. Dock skall särskilda omständigheter, främst den tilltalades ungdom enligt 29 kap 7 § 1 st BrB, beaktas vid straffmätningen. Dessa omständigheter gör ju normalt att unga skall dömas till lindrigare straff än vad som motiveras av straffvärdet. Med hänsyn till detta bör 150 timmars

¹⁰¹ Prop 2005/06:165, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s 131. Se även Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 404 f.

¹⁰² Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 405.

¹⁰³ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 405.

ungdomstjänst kunna användas för brott med ett straffvärde, efter beaktande av nämnda särskilda omständigheter, på omkring sex månaders fängelse.¹⁰⁴

4.3.2.1 Hur skall antalet timmar ungdomstjänst bestämmas för olika typer av brott?

I propositionen uttalar regeringen att 60 dagsböter normalt motsvarar det lägsta antalet timmar ungdomstjänst som kan dömas ut. Vidare kan det enligt regeringen vara lämpligast att området upp till ca 50 timmar ungdomstjänst förbehålls fall, där alternativet är ett bötesstraff. Området från och med 50 och till och med 150 timmar bör alltså normalt förbehållas fall som bör leda till en strängare påföljd än böter. I enlighet med det tidigare nämnda propositionsuttalandet skall vidare gälla, att 150 timmar ungdomstjänst skall dömas ut istället för fängelsestraff på sex månader.¹⁰⁵

Hur antalet timmar ungdomstjänst skall fördelas med hänsyn till det straff som annars hade dömts ut kan med dessa utgångspunkter enligt Borgeke och Månsson redovisas på sätt som sker i Tabell 4.1.¹⁰⁶

Tabell 4.1¹⁰⁷

Straffmättningsvärde	Timmar ungdomstjänst
60 db	20
80 db	25
100 db	30
120 db	35
150 db	40
Fängelse 1 mån	50
Fängelse 2 mån	70
Fängelse 3 mån	90
Fängelse 4 mån	110
Fängelse 5 mån	130

¹⁰⁴ Prop 2005/06:165, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s 74 ff. Se även Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 406 f

¹⁰⁵ Prop 2005/06:165, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s 75. Se även Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 408.

¹⁰⁶ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 408 och Borgeke m fl, *SvJT 2007*, s 181.

¹⁰⁷ Borgeke och Månsson, *SvJT 2007*, s 181.

Om man utgår från vad som anges i propositionen om att straffvärdet vid tillämpningen av ungdomstjänst inte får överstiga fängelse ett år och jämför med den normala reduktionen av fängelsestraff som domstolarna tillämpar för unga lagöverträdare innebär detta, att straffmättningsvärdet för en artonåring blir just det som regeringen har angivit som det högsta jämförelsestraffet, d v s fängelse 6 månader, och det högsta antalet timmar ungdomstjänst 150 timmar. Med tillämpningen av den normala ungdomsreduktionen skulle motsvarande fängelsestraff för en sjuttonåring bli fyra månader, vilket motsvarar 110 timmar ungdomstjänst. Med andra ord skulle ungdomstjänst i skiktet 120-150 timmar inte kunna användas för en sjuttonåring. Detta innebär faktiskt också att det maximala antalet timmar ungdomstjänst i princip inte skulle kunna tillämpas, eftersom det råder en presumtion mot ungdomstjänst om den unge har fyllt arton år och att ungdomsreduktionen tar sin utgångspunkt i den tilltalades ålder när han eller hon begick brottet.¹⁰⁸

På motsvarande sätt skulle ett ettårigt fängelsestraff för en femtonåring motsvara fängelse två månader (2,4) efter ungdomsreduktion och därmed ungdomstjänst i 70 eller 80 timmar. För femtonåringar skulle således i praktiken 70 eller 80 timmar ungdomstjänst utgöra maximum och domstolen skulle, om straffmättningsvärdet är högre, istället få tillämpa villkorlig dom eller eventuellt böter.¹⁰⁹

Den nu diskuterade effekten av motivuttalandena är, enligt Borgeke, uppenbarligen inte rimlig. Därför har HD haft frågan uppe till diskussion i rättsfallet **NJA 2007 s 636**. I sina domskäl kommer även HD fram till att det som sägs i förarbetena i nu aktuellt hänseende inte kan gälla. HD:s slutsats är istället att utgångspunkten för bedömningen av om ungdomstjänst är en tillräckligt ingripande påföljd bör vara att det fängelsestraff som den tilltalade skulle ha dömts till i det särskilda fallet, om fängelse hade valts som påföljd, inte överstiger sex månader. Det avgörande är alltså hur högt straffmättningsvärdet är.¹¹⁰

¹⁰⁸ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 408.

¹⁰⁹ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 409.

¹¹⁰ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 409.

Det aktuella fallet, **NJA 2007 s 636**, rörde en sextonåring som gjort sig skyldig till grov misshandel. Straffvärdet motsvarade fängelse 1 år fyra månader. Efter ungdomsreduktion enligt 29 kap 7 § 1 st BrB kom HD fram till ett straffmättningsvärde motsvarande fängelse fyra månader. Påföljden bestämdes till ungdomstjänst 110 timmar, helt i enlighet med Tabell 4.1.

Slutsatsen är således att istället för en ettårsgräns avseende straffvärdet skall reglerna i princip tillämpas så, att en sexmånadersgräns gäller med hänsyn till straffmättningsvärdet. Detta innebär att ungdomstjänst kan tillämpas för en sjuttonåring upp till straffvärden motsvarande fängelse 1 år 6 månader, för en sextonåring upp till straffvärden motsvarande fängelse 2 år och för den som nyss har fyllt femton år upp till straffvärden motsvarande 2 år 6 månader.¹¹¹

4.3.2.2 Betydelsen av brottslighetens art för tillämpningen av ungdomstjänst

Brottslighetens art nämns inte bland de omständigheter som rätten skall beakta vid bedömningen av om ungdomstjänst skall tillämpas. Detta innebär att brottets art inte utesluter att ungdomstjänst används som påföljd. Anledningen till denna ordning är att lagstiftningen syftar till att minska användningen av frihetsberövande påföljder för unga, framförallt korta sådana. Istället för sluten ungdomsvård eller fängelse skall påföljden således i många fall bestämmas till ungdomstjänst. Även här gäller dock grundprincipen att ungdomsvård har företräde framför ungdomstjänst.¹¹² Jag vill här att vi studerar två rättsfall från HD, som visar att den nya lagstiftningen om ungdomstjänst fått genomslag.

Det första är **NJA 2001 s 913**, som avsåg en flicka som gjort sig skyldig till mened. Hovrätten hade i fallet dömt till sluten ungdomsvård en månad. HD ändrade emellertid påföljdsbestämningen så att påföljden bestämdes till fängelse en månad.

Det andra fallet är **NJA 2007 s 624**, som alltså ägde rum efter införandet av de nya reglerna, gällde även detta en flicka som begått mened vid femton års ålder. HD dömde henne till ungdomstjänst i 50 timmar. Slutsatsen blir således att korta frihetsberövande straff ersätts med ungdomstjänst.

¹¹¹ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 409.

¹¹² Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 409 f.

Enligt Borgeke skall uttrycket ”korta frihetsberövanden” anses innebära fängelsestraff på upp till och med sex månader och slutet ungdomsvård som inte överstiger fyra månader.¹¹³

4.3.3 Något som kan ses som ett problem med lagstiftningen om ungdomstjänst

Lagstiftningen innebär att ungdomstjänst inte får dömas ut om inte den dömde samtycker till det. Härigenom ansluter den på denna punkt till vad som gäller beträffande samhällstjänst och ungdomsvård. Det finns inte mycket att säga om det i sig. Att försöka verkställa ungdomstjänst utan att den unge är med på det framstår som tämligen meningslöst. Det finns dock ett annat problem, som jag varit inne på tidigare. Vid samhällstjänst innebär ett bristande samtycke att den tilltalade, om brottsligheten nu är så allvarlig att det är aktuellt med samhällstjänst, på goda grunder kan emotse ett fängelsestraff om han eller hon inte lämnar sitt samtycke till samhällstjänst. Vid ungdomstjänst är läget inte alls detsamma, även om det kan finnas fall där alternativet till ungdomstjänsten är fängelse eller snarare slutet ungdomsvård. Det absolut vanligaste är emellertid att alternativet till ungdomstjänst är böter, villkorlig dom eller skyddstillsyn. Vad den unge, som inte har ett tillräckligt vårdbehov för ungdomsvård, kan göra är alltså att säga nej tack till ungdomstjänst och därigenom bli dömd till böter, villkorlig dom eller skyddstillsyn. En ordning av detta slag, där den tilltalade har möjlighet att styra påföljdsvalet till en påföljd, och då främst villkorlig dom, som verkställighetsmässigt är betydligt lindrigare än den påföljd som annars hade legat närmare till hands, är enligt Borgeke och Månsson olämplig.¹¹⁴

Jag delar denna åsikt och menar att om en ung lagöverträdare har bedömts som lämplig för ungdomstjänst skall denne också kunna tvingas att genomföra påföljden. Följs inte detta, tycker jag att en kortare tid av slutet ungdomsvård bör vara det enda alternativet.

4.4 Kombinationspåföljd vid ungdomsvård

Enligt 32 kap 3 § BrB får rätten förena ungdomsvård med ungdomstjänst eller dagsböter. Regeln lyder enligt följande.

¹¹³ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 410.

¹¹⁴ Borgeke och Månsson, *SvJT 2007*, s 201.

32 kap 3 § BrB

Om det behövs med hänsyn till brottslighetens straffvärde eller art eller den unges tidigare brottslighet, får rätten förena ungdomsvård med

1. ungdomstjänst enligt 2 § första och andra styckena, eller
2. dagsböter, högst tvåhundra, oavsett om böter har föreskrivits för brottet eller inte.

I valet mellan ungdomstjänst och böter skall ungdomstjänst väljas om den påföljden inte är alltför ingripande.

För tillämpningen av ungdomstjänst som tilläggsåtgärd gäller samma allmänna förutsättningar som för utdömandet av påföljden som en fristående sådan. Huruvida det behövs någon tilläggsåtgärd eller inte får bedömas mot bakgrund av de skäl som i det enskilda fallet talar för ett skärpt påföljdsval och det ungdomskontrakt eller den vårdplan som har upprättats för den tilltalade.¹¹⁵

4.5 Sluten ungdomsvård

Den lagstiftning som trädde ikraft den 1 januari 2007 innebar ingen saklig ändring beträffande den slutna ungdomsvården.¹¹⁶ Bestämmelsen om denna påföljd återfinns i 32 kap 5 § BrB och lyder enligt följande.

32 kap 5 § BrB

Har någon begått brott innan han eller hon fyllt arton år och finner rätten med tillämpning av 30 kap. att påföljden bör bestämmas till fängelse, skall den istället bestämma påföljden till sluten ungdomsvård under viss tid. Detta gäller dock inte om det, med hänsyn till den tilltalades ålder vid lagföringen eller annan omständighet, finns särskilda skäl däremot.

Rätten får bestämma tiden för sluten ungdomsvård till lägst fjorton dagar och högst fyra år.

Bestämmelser om verkställighet finns i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

¹¹⁵ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 413 f.

¹¹⁶ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 419.

4.5.1 Sluten ungdomsvård – en kort bakgrund

Den grundläggande bestämmelsen om användandet av frihetsberövande påföljder för den som har begått brott innan han eller hon har fyllt 21 år finns i 30 kap 5 § BrB. Där föreskrivs att det krävs synnerliga skäl för att fängelse skall få ådömas den som har begått brott innan han eller hon har fyllt arton år och särskilda skäl för att tillämpa fängelse för den som var arton år när brottet begicks men ännu inte hade fyllt 21 år. Det skall påpekas att skälen emot fängelse blir allt starkare ju yngre lagöverträdaren var när han eller hon begick sitt brott.¹¹⁷

Det har under en lång tid diskuterats om det inte borde införas ett förbud mot att döma lagöverträdare under arton år till fängelse. Någon lagstiftningsåtgärd med denna innebörd har emellertid inte vidtagits. Efter att den gamla påföljden ungdomsfängelse utmönstrades ur systemet år 1980 dömdes varje år ett mindre antal ungdomar till fängelsestraff. Även om det inte var särskilt många ansågs det otillfredsställande att det inte fanns någon frihetsberövande påföljd som var särskilt avsedd för ungdomar. Detta var bakgrunden till införandet av den slutna ungdomsvården år 1999. Tanken bakom denna reform var att, även om frihetsberövande påföljder måste undvikas när det gäller unga personer, det finns de som begår så allvarliga brott att samhället måste reagera så kraftfullt att man tillgriper ett frihetsberövande. Dock gäller att man då så långt som möjligt försöker motverka skadliga effekter för den dömda av påföljdens verkställande.¹¹⁸

Det är viktigt att påpeka att 1999 års reform inte innebar att frihetsberövande påföljder för unga lagöverträdare skulle användas i större utsträckning än tidigare. Statistik visar dock att de frihetsberövande påföljderna för personer under 18 år efter reformen ökade rätt markant. En sådan rättsutveckling har inte stöd i förarbetena till lagstiftningen. Inte heller i övrigt går det att finna stöd för att det skulle vara ändamålsenligt att öka inlåsningen av unga lagöverträdare.¹¹⁹

¹¹⁷ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 420.

¹¹⁸ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 421.

¹¹⁹ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 421.

4.5.2 Tillämpningsområdet för sluten ungdomsvård

Målgruppen för sluten ungdomsvård är personer som har begått brott innan de har fyllt arton år.¹²⁰

När domstolen bestämmer påföljd för unga lagöverträdare skall den resonemangsmässigt gå till väga på samma sätt som när den tilltalade har fyllt 21 år. Detta innebär att domstolen, precis som vanligt, först har att bestämma straffvärdet av brottsligheten och därefter straffmättningsvärdet. Om domstolen kommer till slutsatsen att fängelse är den påföljden som skall dömas ut, skall rätten också svara på frågan om fängelsestraffet skall ersättas av sluten ungdomsvård.¹²¹

Att påföljden kallas sluten ungdomsvård skapar känslan att ett bedömt vårdbehov skulle kunna ligga till grund för valet av denna påföljd. Det är därför viktigt att konstatera att det gäller samma skäl för utdömande av sluten ungdomsvård som för fängelse. Detta innebär att påföljden inte får väljas på någon annan grund än brottslighetens straffvärde eller art eller den tilltalades tidigare brottslighet. Det är en annan sak att vårdsynpunkter skall tillmätas stor betydelse vid verkställigheten av den slutna ungdomsvården.¹²²

Att vårdsynpunkter inte skall tillmätas någon betydelse för valet av sluten ungdomsvård som påföljd innebär att längden av den slutna ungdomsvården inte heller skall påverkas av behovet av behandling. Istället skall samma regler som gäller vid bestämmandet av ett fängelsestraffs längd tillämpas.¹²³

Tiden för sluten ungdomsvård får variera mellan fjorton dagar och fyra år. Från det straffmättningsresultat som domstolen med tillämpning av ”fängelsereglerna” kommer fram till skall en tredjedel dras bort i kompensation för att villkorlig frigivning inte förekommer vid sluten ungdomsvård. Detta innebär att sluten ungdomsvård kan tillämpas till och med att ett fängelsestraff för samma gärning inte hade överstigit sex år.¹²⁴

¹²⁰ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 279.

¹²¹ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 422.

¹²² Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 280.

¹²³ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 280.

¹²⁴ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 280.

I den nedre delen av skalan motsvarar ett fängelsestraff på två månader slutna ungdomsvård om en månad och tio dagar medan ett fängelsestraff om en månad motsvarar slutna ungdomsvård av samma längd. Detta hänger samman med att det inte sker någon villkorlig frigivning från så korta fängelsestraff och att det därför inte skall göras någon reduktion av den slutna ungdomsvården. Detta innebär t ex att fängelse 21 dagar motsvarar slutna ungdomsvård i 21 dagar.¹²⁵

Slutsatsen av detta blir att om ett fängelsestraff som annars hade dömts ut hade överstigit fängelse sex år är det inte möjligt att bestämma påföljden till slutna ungdomsvård. I praktiken torde det emellertid vara mycket sällsynt att personer under arton år begår brott som är så allvarliga att ett längre straff än så är motiverat. Uppenbarligen kan dock sådana fall förekomma, vilket läsaren i det närmaste kommer att upplysas om, se avsnitt 5.¹²⁶

¹²⁵ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 423.

¹²⁶ Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott*, s 280.

5 Morden på Hallandsåsen – ett fall från verkligheten

Jag har valt att i denna uppsats särskilt belysa ett fall från år 2004, det s k Hallandsåsfallet, där två unga flickor miste livet. Det intressanta med fallet är hur gärningsmännens ålder påverkade påföljdsbestämningen men också hur hovrättens påföljdsval skiljer sig från tingsrättens. Jag börjar här med en kort beskrivning av fallet för att skapa en bredare förståelse hos läsaren för att därefter belysa först tingsrättens och sedan hovrättens argumentation och domslut.

5.1 Omständigheterna i fallet

De två flickorna, Emma och Linda, träffade fredagen den 16 januari 2004 pojkarna, Eddie och Robin, i Båstad. Alla fyra ungdomar satte sig i Emmas bil. Efter en stunds bilfärd körde Emma in på en enslig väg mellan E6:an och en gammal väg som går parallellt med E6:an. Där satte pojkarna sin plan i verket och misshandlade flickorna för att kunna stjäla bilen. De lämnade sedan flickorna medvetlös i snön. Flickorna var svårt misshandlade och saknade ytterkläder och skor. Det var nollgradigt ute och de lämnades således att dö i snön.¹²⁷

Den rättsmedicinska utredningen visar att flickorna avlidit av de fysiska skador som de åsamkats av våldet från pojkarna (upprepat trubbigt och kraftigt våld mot huvudena) i kombination med allmän nedkylning. Rättsläkarens utsagor visar också att Emma och Linda till följd av hjärnskadorna försatts i medvetandesänkta tillstånd. De har således, liggande på marken, saknat förmåga att på egen hand resa sig och ta sig från platsen eller att påkalla hjälp.

Pojkarna måste ha insett detta och därmed förstått att risken för att flickorna skulle komma att avlida på grund av skadorna och nedkylning om de lämnades på platsen var mycket stor. Trots detta har de kört därifrån och lämnat flickorna, uppenbart likgiltiga för vad som skulle hända dem. Denna likgiltighet har även yttrat sig i att de dagen efter, när de förstått att flickorna saknades, upprepat förnekade att de känt till något om vad som hänt dem.¹²⁸

5.2 Tingsrättens val av påföljd

Tingsrätten finner utrett att Robin och Eddie gemensamt och i samförstånd uppsåtligen berövat Emma och Linda livet. Gärningarna är att bedöma som mord. Deras agerande framstår som hänsynslöst. Straffvärdet är högt och för en vuxen person skulle straffet för detta brott bestämmas till fängelse på livstid.¹²⁹

¹²⁷ DOM B 269-04, s 47 ff.

¹²⁸ DOM B 269-04, s 51 f.

¹²⁹ DOM B 269-04, s 54.

När brottet begicks var båda pojkarna 17 år. Robin har dock innan huvudförhandlingen hunnit fylla 18 år. Deras ålder skall beaktas vid påföljdsval och straffmätning. Den som är under 21 år får inte dömas till fängelse på livstid och påföljden får bestämmas till ett lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet. För att fängelse skall få väljas som påföljd krävs synnerliga skäl. Om synnerliga skäl föreligger skall påföljden i första hand bestämmas till sluten ungdomsvård istället för fängelse.¹³⁰

Tingsrätten menar att vård inom socialtjänsten i och för sig är lämplig för båda pojkarna men att denna påföljd inte är tillräckligt ingripande med hänsyn till det allvarliga brott det rör sig om. Synnerliga skäl föreligger istället att döma pojkarna till fängelse.¹³¹

Av 31 kap 1 a § brottsbalken (numera 32 kap 5 § BrB) följer att om rätten finner att den som har begått brott innan han har fyllt 18 år bör dömas till fängelse, skall påföljden istället bestämmas till sluten ungdomsvård. Påföljden skall således, i ett sådant fall, bestämmas till sluten ungdomsvård om det inte finns särskilda skäl emot det med hänsyn till den tilltalades ålder vid lagföringen eller annan omständighet. I Robin och Eddies fall utgör deras ålder inte något hinder mot att välja sluten ungdomsvård.

En omständighet som skulle kunna utgöra ett skäl att döma till fängelse är om ett fängelsestraff skulle vara avsevärt mycket längre än vad vårdtiden skulle bli. Vid bestämmande av längden på ett fängelsestraff för den som är under 21 år skall en reduktion av strafftiden ske som är större ju yngre den dömden är och som allmänt sett också är större ju svårare påföljd det är fråga om. Vid valet mellan fängelse och sluten ungdomsvård skall även beaktas att villkorlig frigivning inte kan ske från sluten ungdomsvård. Vidare noterar tingsrätten att FN:s konvention om barnets rättigheter anger att den som är under 18 år får berövas friheten endast som en sista utväg och för kortast lämpliga tid. Robin är något äldre än Eddie, men Eddie är den som framstått som initiativtagare till gärningarna. Det finns även skäl att beakta att Robin lider av en psykisk störning, som kan ha medverkat till att han deltagit i brotten. Robin och Eddie bör därför behandlas *lika* i påföljdshänseende. Mot den ovan angivna bakgrunden när det gäller förutsättningarna för

¹³⁰ DOM B 269-04, s 55.

¹³¹ DOM B 269-04, s 55.

att döma till sluten ungdomsvård finner tingsrätten att det inte finns skäl att döma till annan påföljd och dömer såväl Robin som Eddie till *sluten ungdomsvård i fyra år*.¹³²

5.3 Hovrättens påföljdsval

Även hovrätten uttrycker det så att handlingarna som pojkarna begått bär en påtaglig prägel av hänsynslöshet. Detta medför att gärningarna framstår som särskilt grova. I samma riktning talar det förhållandet att förfarandet har skördat mer än ett offer. Hovrättens samlade bedömning av omständigheterna i fallet är att straffet för en vuxen person, som tingsrätten också angett, skulle bestämmas till livstids fängelse.¹³³

Eddie hade vid brottstillfället nyss fyllt 17 år, medan Robin är närmare ett år äldre och fyllde 18 år två månader efter gärningen. Deras ålder skall beaktas vid val av påföljd och vid straffmätning. Ingen får dömas till livstids fängelse för brott som begåtts före 21 års ålder och påföljden får bestämmas till ett lindrigare straff än som stadgats för brottet. Den som begått brott före 18 års ålder får dömas till fängelse endast om synnerliga skäl föreligger för en sådan påföljd. I sådant fall skall rätten i första hand bestämma påföljden till sluten ungdomsvård. Med hänsyn till vad hovrätten tidigare anført om det höga straffvärdet finner hovrätten att synnerliga skäl föreligger för att döma såväl Eddie som Robin till fängelse.¹³⁴

Om rätten finner att påföljden för den som begått brott innan han har fyllt 18 år bör bestämmas till fängelse skall enligt 31 kap 1 a § BrB (numera 32 kap 5 § BrB) rätten bestämma påföljden till sluten ungdomsvård under viss tid, lägst fjorton dagar och högst fyra år. Detta gäller dock inte om det, med hänsyn till den tilltalades ålder *vid lagföringen eller annan omständighet*, finns särskilda skäl däremot.¹³⁵

I förarbetena¹³⁶ till lagstiftningen om sluten ungdomsvård uttalas att om rätten finner att straffvärdet avseende den aktuella brottsligheten är så högt att tiden för frihetsberövande inte kan bestämmas till fyra år eller kortare tid utgör denna omständighet ett särskilt skäl mot att döma till sluten ungdomsvård. Uttalandet görs mot bakgrund av att det först

¹³² DOM B 269-04, s 55 f.

¹³³ DOM B 1381-04, s 15.

¹³⁴ DOM B 1381-04, s 15.

¹³⁵ DOM B 1381-04, s 15.

¹³⁶ Prop 1997/98:96, *Vissa reformer av påföljdssystemet*, s 202.

skall ha beaktats samtliga bestämmelser som är relevanta vid bestämmande av längden av ett fängelsestraff, exempelvis den regel om reduktion av straff för unga som finns i 29 kap 7 § brottsbalken, och även att villkorlig frigivning inte förekommer från verkställighet av sluten ungdomsvård. Eftersom straffreduktionen måste bli mindre ju äldre personen i det ifrågavarande ålderintervallet är, innebär det att utrymmet för att undvika fängelse till förmån för sluten ungdomsvård vid ett mycket högt straffvärde måste bli mindre ju närmare 18 år denne är vid brottstillfället.¹³⁷

Som hovrätten tidigare uttalat, och som även tingsrätten angivit, är brottslighetens straffvärde i detta fall så högt att det för en vuxen person motsvarar livstids fängelse. Brottsligheten är således sällsynt allvarlig och måste föranleda ett långvarigt frihetsberövande.

Vad gäller eventuella skillnader mellan Eddies och Robins art och grad av medverkan finner hovrätten att det i och för sig finns omständigheter som ger intryck av att Eddie varit initiativtagare och haft en mera pådrivande roll än Robin. Hur det verkligen förhållit sig därvidlag får emellertid bedömas som oklart. Det finns därför enligt hovrättens mening inte något tillräckligt underlag för att anse att den ene har handlat mer straffvärt än den andre. Istället bör brottsligheten som den mera objektivt framstår samt de tilltalades ålder vara vägledande vid bestämmande av påföljden.¹³⁸

Eddie hade vid brottstillfället just fyllt 17 år. Vid en beräkning av det fängelsestraff han skulle ådömas om fängelse valts som påföljd finner hovrätten att längden av det faktiska frihetsberövande han i så fall skulle få undergå svarar väl mot sluten ungdomsvård i fyra år. Tingsrättens påföljdsbestämning för hans del bör därför fastställas.¹³⁹

Robin var vid brotten nära 18 år. Han bör med hänsyn härtill inte tillgodoräknas lika stor reduktion av strafftiden som Eddie. En mot bakgrund av straffvärdet och med hänsyn till Robins ålder bestämd strafftid i fängelse uppgår enligt hovrättens bedömning till åtta år. Efter beaktande av villkorlig frigivning från verkställighet av straffet när två tredjedelar är avtjänat uppgår tiden för det faktiska frihetsberövandet till påtagligt längre

¹³⁷ DOM B 1381-04, s 15 f.

¹³⁸ DOM B 1381-04, s 16.

¹³⁹ DOM B 1381-04, s 16.

tid än vad som ryms inom slutna ungdomsvård. För Robins del föreligger därför skäl att inte bestämma påföljden till slutna ungdomsvård utan till fängelse.¹⁴⁰

Hovrätten valde således att döma Robin till *fängelse i åtta år* och Eddie till *slutna ungdomsvård i fyra år*.¹⁴¹

5.4 Mina tankar om fallet

Hovrättens dom visar dels att det faktiskt händer att ungdomar som vid brottstillfället ännu inte har fyllt arton år, döms till fängelse, vilket får anses mycket ovanligt, dels att tio månaders åldersskillnad kan få oerhörda konsekvenser för både påföljdsval och längden av påföljden.

Hovrätten utnyttjar den s k ”glidande” skalan vid beräkning av ungdomsreduktionen, vilket som sagt, leder till 2 års skillnad i faktisk frihetsberövning för pojkarna. Dessutom kommer Eddie att få betydligt mer vårdmöjligheter än Robin. Frågan är om denna skillnad i pojkarnas påföljder är rimlig? Jag menar att så inte är fallet. En tio månaders åldersskillnad skall inte kunna ge två års skillnad i frihetsberövande för samma brott. Enligt min mening har hovrätten tillämpat lagen på ett korrekt sätt men detta har lett till orimliga skillnader i påföljdsvalet.

En annan tanke som slog mig när jag läste fallet var om det verkligen kan anses rimligt med så låga straff som fyra och sex års frihetsberövande för att ha bragt två andra människor om livet. Det är trots allt liv det handlar om och hade en vuxen person begått brottet hade denne dömts till livstids fängelse. I Hallandsåsfallet anser jag därför att den s k ungdomsreduktionen var för generös.

Jag tycker även att fallet är intressant på det sättet att många av de bestämmelser som behandlats i denna uppsats berörs i både tingsrättens och hovrättens resonemang kring påföljdsval.

¹⁴⁰ DOM B 1381-04, s 16.

¹⁴¹ DOM B 1381-04, s 4.

Intressant är också att 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB inte beaktas vid straffvärdebedömningen. Hade detta kanske gjorts om fallet inträffat idag, när rekvisitet *uppenbart* har slopats? Följden av detta hade i så fall kunnat bli att påföljds längden blivit ännu kortare.

6 Slutsatser

6.1 Straffvärdebedömning och straffmätning

6.1.1 Straffvärde

När domstolen skall bestämma påföljd för en ung person som har gjort sig skyldig till brott skall rätten, precis som när en vuxen person begått ett brott, först bestämma straffvärdet av det aktuella brottet, i enlighet med 29 kap 1 § BrB. Vad gäller ungdomar kan det konstateras att 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB används som komplement till 29 kap 1 § BrB. Enligt 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB skall rätten som förmildrande omständighet särskilt beakta att den unges bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga stått i samband med den brottsliga handlingen. Om så är fallet skall straffvärdet sänkas. Det är en förutsättning för att punkten skall kunna tillämpas att det finns ett orsakssamband mellan det brottsliga handlandet och bristen. Med bristande utveckling, erfarenhet och omdömesförmåga avses en avvikelse från vad som får anses normalt för med den tilltalade jämförbara personer.

Den 1 juli 2010 trädde en lagändring av 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB i kraft. Denna ändring innebar att det tidigare rekvisitet *uppenbart* togs bort ur lagtexten. Tidigare skulle således punkten tillämpas endast om den tilltalades uppenbart bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga kunde anses stå i samband med hans eller hennes handlande. Detta medförde att utrymmet för att tillämpa den aktuella bestämmelsen blev begränsat. Eftersom de närmare omständigheter vid enskilda brott kan skilja sig åt, ibland mycket, var detta inte tillfredsställande. Regeringen ansåg därför att straffvärdet måste kunna bedömas på ett mer nyanserat sätt med beaktande av samtliga omständigheter i det enskilda fallet.

Lagrådet anförde vid ändringen av 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB att detta skulle innebära en avsevärd utvidgning av tillämpligheten av bestämmelsen och ifrågasatte lämpligheten av detta. Regeringen menade dock att någon sådan utvidgning inte är avsedd. Däremot ansåg regeringen att utrymmet att beakta bristande utveckling, erfarenhet och omdömesförmåga skulle utvidgas *något*. Vad detta innebär återstår att se.

Man skulle kunna tänka sig att lagstiftarens tanke med att ta bort ordet *uppenbart* var att uppmärksamma domstolarna mer på existensen av 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB. Domstolen vet nämligen att den tilltalades ungdom alltid kommer att beaktas via 29 kap 7 § BrB, men lagstiftaren vill få domstolarna att förstå att i vissa fall, då den tilltalade är ovanligt omogen, räcker inte en tillämpning av 29 kap 7 § BrB utan 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB måste tillämpas redan vid straffvärdebedömningen.

Min slutliga uppfattning är det blir framtida praxis som kommer att få avgöra 29 kap 3 § 1 st 3 p:s tillämpningsområde. Risken finns att domstolarna lever kvar i gamla vanor och tillämpar bestämmelsen med stor försiktighet eftersom förarbetena till lagändringen inte är till någon större hjälp. I vilka fall regeringen hade tänkt sig att bestämmelsen skulle kunna tillämpas hade varit intressant att veta.

6.1.2 Straffmätning

Efter att straffvärdet har bestämts går domstolen över till att göra en straffmätning. För unga brottslingar är då 29 kap 7 § 1 st BrB av största betydelse. Det är av denna bestämmelse som den s k ungdomsreduktionen följer. Till skillnad från 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB krävs det inte att den unge lagöverträdarens låga ålder på något sätt stått i samband med hans eller hennes handlande. Det är istället åldern i sig vid brottet som är avgörande och regeln innebär således att en ålder under 21 år vid brottstillfället rent allmänt skall leda till lägre straff än som normalt döms ut för motsvarande gärning. Bestämmelsen motiveras helt enkelt av att straffrättsliga ingripanden i allmänhet drabbar ungdomar hårdare än vuxna och att det av den anledningen finns skäl till en mildare bedömning. Ungdomsreduktionen sker normalt genom att en viss procent av straffvärdet räknas bort beroende på ålder hos den tilltalade.

6.1.3 Sambandet mellan 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB och 29 kap 7 § 1 st BrB

Eftersom 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB skall beaktas vid *straffvärdebedömningen* och 29 kap 7 § 1 st BrB vid *straffmätningen*, är det viktigt att se på paragraferna var för sig. Domstolarna skall därför gå till väga så att frågan först ställs, om det finns skäl att reducera straffvärdet med hänsyn till den tilltalades bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga. När denna fråga har blivit besvarad, har domstolen kommit till det aktuella

brottets straffvärde. Först då skall bestämmelsen i 29 kap 7 § 1 st BrB beaktas. Detta innebär att, i de fall föreskriften i 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB är tillämplig på en person under 21 år, en reduktion kommer göras först av straffvärdet och sedan av det straff som döms ut.

Före lagändringen den 1 juli 2010 tillämpades 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB ytterst sällan av domstolarna. Jag tror dock att slopandet av rekvisitetet *uppenbart* eventuellt kommer att ändra denna inställning hos domstolarna. Hur sambandet mellan 29 kap 3 § 1 st 3 p BrB och 29 kap 7 § 1 st BrB kommer att se ut i framtiden kommer därför praxis att avgöra. Kanske kommer en ”ungdomsreduktion” genomföras av både straffvärdet och straffmättningsvärdet allt oftare inom en snar framtid.

6.2 Ungdomspåföljder

År 2007 genomfördes en ungdomspåföljdsreform och flera nya påföljder för unga lagöverträdare infördes. Det övergripande syftet med reformen var att utveckla påföljdssystemet för ungdomar så att det tydligare inriktas på att motverka fortsatt kriminalitet. En strävan var att påföljderna för unga skulle ta i beaktande principerna om förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens, men också anpassas till den unges behov samt vara tydliga och pedagogiska.

6.2.1 Ungdomsvård

Påföljden ungdomsvård, som är tillämpningsbar för ungdomar under 21 år infördes år 2007. Enligt lagtexten krävs att den unge, för att kunna dömas till ungdomsvård, har ett *särskilt behov* av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen eller LVU. Härmed åsyftas att ungdomsvård skall reserveras för dem beträffande vilka man kan konstatera ett behov av mera ingripande åtgärder. Detta är en nyhet. Tidigare använde man den påföljd som motsvarar ungdomsvården – överlämnande till vård inom socialtjänsten - även i fall då vårdbehovet bedömdes som mindre uttalat.

6.2.2 Ungdomstjänst

För att kunna uppnå målet med reformen, att minska antalet frihetsberövande straff för ungdomar, menar lagstiftaren att ungdomstjänst skulle kunna vara ett bra alternativ till

de ungdomar som inte har ett särskilt vårdbehov. Ungdomstjänsten anses ge en direkt och tydlig konsekvens av brottet. Genom ungdomstjänst ges också den unge vanligen tillfälle att skaffa sig erfarenheter av arbete tillsammans med människor som inte ingår i hans eller hennes vanliga umgängeskrets, vilket kan vara nyttigt för den unge.

Ungdomstjänsten består av oavlönat arbete och annan särskilt anordnad verksamhet. Det oavlönade arbetets omfattning skall bestämmas av rätten inom ramen 20 – 150 timmar. Annan särskilt anordnad verksamhet kan vara olika typer av program eller utbildning, som utformas av den enskilda kommunen.

Enligt min mening finns det ett problem med påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst. Detta beror på att lagstiftningen kräver att den tilltalade samtycker till någon av dessa påföljder för att de skall kunna tillämpas. Följden av detta blir att den unge lagöverträdaren genom att vägra samtycke i stort sett kan ”välja” en annan påföljd, exempelvis villkorlig dom, böter eller skyddstillsyn, och på så sätt få en påföljd som är betydligt lindrigare verkställighetsmässigt. Jag menar att detta är en olämplig ordning.

6.2.3 Sluten ungdomsvård

Tanken bakom införandet av denna påföljd var att även om frihetsberövande påföljder måste undvikas när det gäller unga personer, finns det de som begår så allvarliga brott att samhället måste reagera så kraftfullt att man tillgriper ett frihetsberövande. Sluten ungdomsvård kan därför ofta ses som den påföljd som motsvarar fängelse för vuxna lagöverträdare.

Att påföljden kallas sluten ungdomsvård skapar känslan att ett bedömt vårdbehov skulle kunna ligga till grund för valet av denna påföljd. Så är emellertid absolut inte fallet. Det som avgör om sluten ungdomsvård skall väljas som påföljd eller inte beror på brottets straffvärde och den unges tidigare brottslighet. Jag vill dock påpeka att vårdsynpunkter skall tillmätas stor betydelse vid verkställigheten av den slutna ungdomsvården.

Längden av sluten ungdomsvård skall inte påverkas av behovet av behandling. Istället skall även här brottslighetens straffvärde utgöra utgångspunkten av för bestämmandet. Enda undantaget, från bestämmandet av ett fängelsestraff, är den reduktion som skall

göras av tiden för den slutna ungdomsvården med hänsyn till att det från denna inte förekommer någon villkorlig frigivning. Den maximala tiden för slutna ungdomsvård är fyra år.

Jag vill här påpeka att införandet av slutna ungdomsvård, inte innebar att frihetsberövande påföljder för unga lagöverträdare skulle användas i större utsträckning än tidigare. Statistik visar dock att de frihetsberövande påföljderna för personer under 18 år efter reformen ökade rätt markant. En sådan rättsutveckling har inte stöd i förarbetena till lagstiftningen. Inte heller i övrigt går det att finna stöd för att det skulle vara ändamålsenligt att öka inlåsningsgraden av unga lagöverträdare. Detta är mycket otillfredsställande och bör uppmärksammas av domare i hela Sverige.

6.3 Hallandsåsfallet

Hovrättens dom i fallet visar dels att det faktiskt händer att ungdomar som vid brottstillfället ännu inte har fyllt arton år, döms till fängelse. Detta är dock mycket ovanligt. Domen visar även att tio månaders åldersskillnad kan få oerhörda konsekvenser för både påföljdsval och längden av påföljden.

En tio månaders åldersskillnad mellan pojkarna i fallet medförde två års skillnad i längden på respektive frihetsberövande påföljd, för samma brott. Samma åldersskillnad medförde även att den ene dömdes till slutna ungdomsvård och den andre till fängelse. Enligt min mening har hovrätten tillämpat lagen och den s k ungdomsreduktionen på ett korrekt sätt, men detta har ändå lett till oskäliga skillnader i påföljdsvalet för pojkarna.

7 Källförteckning

7.1 Offentligt tryck

Prop 1987/88:120. *Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m m).*

Prop 1997/98:96. *Vissa reformer av påföljdssystemet.*

Prop 2005/06:165. *Ingripanden mot unga lagöverträdare.*

Prop 2009/10:147. *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m m.*

7.2 Litteratur

Borgeke, Martin, *Att bestämma påföljd för brott*, uppl 1:2, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2008.

Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 2 uppl, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2007.

7.3 Tidskrifter

Martin Borgeke & Catharina Månsson, *Den nya lagstiftningen om påföljder för unga lagöverträdare*, Svensk Juristtidning 2007, s 181-203.

Martin Borgeke, Sigurd Heuman, Staffan Levén & Lars Lindström, *Två HD-domar angående beaktandet av den tilltalades ungdom*, Svensk Juristtidning 2006, s 243-256.

7.4 Riktlinjer och rapporter

Riksåklagarens riktlinjer 2007:2

Riksåklagarens PM 2004:1, daterad 15 oktober 2004.

BRÅ-rapport 2000:7. *Påföljdssystemet för unga lagöverträdare.*

7.5 Intervjuer

Renell, Pär, hovrättsråd vid Hovrätten för Västra Sverige, intervju 2010-10-01.

Westerlund, Anette, juris licentiat i straffrätt, verksam i Stockholm, intervju 2010-10-01.

7.6 Rättsfall

NJA 1995 s 48

NJA 1995 s 106

NJA 1996 s 195

NJA 2000 s 314

NJA 2000 s 421

NJA 2001 s 913

NJA 2002 s 489

NJA 2003 s 313

NJA 2005 s 878

NJA 2007 s 624

NJA 2007 s 636

Målnr B 1381-04, Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom meddelad 2004-08-12.

Målnr B 269-04, Helsingborgs tingsrätt, dom meddelad 2004-05-26.

7.7 Internet

Nyman, Olof, Karnov, www.westlaw.se, 2010-09-22.